
katsaus

Mennä pois

Metsä suomalaisen identiteetin taustalla

Verenseisautus suomalaisessa perinteessä

Fantasiaromaani ja moderni maailma

Platonin perilliset

Mitä kuoleman jälkeen

Vammaisten asema ja ongelmat
yhteiskunnassa

KRIITTINEN
KORKEAKOULU

2.1983

11. (23.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
ma-pe klo 9-16. P. 661 925

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Matti Heikkilä
Kaarina Vartia
Timo Peedu, taitto

Tilaukset vuodelle 1983

maksamalla 60 mk / vuosikerta ps-tiille 715 56-0

Irtotilaukset

4 12 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnonsuojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa. *Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston osoitteella.*

**KRIITTINEN
KORKEAKOULU**

Osoite: Meritullink. 9 A 15, Helsinki 17
Puhelin: 661 925

on sitoutumaton, opetusministeriön tukema, avoimen yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus. Toiminta alkoi vuonna 1968.

Kriittinen korkeakoulu pyrkii

- tarjoamaan tietoja ja virikkeitä kaikille jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista,
- järjestämään kiinnostuneille mahdollisuuksia itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen,
- edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja kehittymistä, joka antaa uusia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen sekä
- tarjoamaan mahdollisuuksia eri aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamiselle.

Sihteeristö:

Antti-Veikko Perheentupa
— toiminnan yleinen suunnittelu

Markku Graae
Martti Tuomola

— Inhimillisen kasvun seminaari ja ohjelman suunnittelu

Helina Siikala
— terveydenhuollon koulutus

Pirkko-Liisa Onnismäe
Britt-Marie Timperi
— työyhteisöjen kehittämisinstituutti

Asta Haapalainen
Terttu Lemström
— toimisto

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 20 mk / vuosi (tai ainasjäsenmaksun 300 mk ps-tiille 715 56-0).

SISÄLTÖ:

TAPANI SIHVOLA
Mennä pois

3

ERKKI LÄHDE
Metsä suomalaisen identiteetin taustalla

4

OLAVI RÄSÄNEN
Verenseisautus suomalaisessa perinteessä

9

TARMO KUNNAS
Fantasiaromaani ja moderni maailma

12

JUHANI REKOLA
Mitä kuoleman jälkeen

16

KALLE KÖNKKÖLÄ
Vammaisten asema ja ongelmat yhteiskunnassa

22

RITVA-LIISA PILHJERTA
Platonin perilliset

27

Tapani Sihvola:

Mennä pois

Pari vuotta sitten ilmestyneessä runokokoelmassaan "Valveilla kuin unessa" yli 70-vuotias Viljo Kajava palaa lapsuutensa maisemaan. Herkän runosikermänsä isoäiti Karoliinasta Kajava päättää runoon isoäitinsä kuolemasta:

He sanoivat sinun menneen pois,
en löytänyt sinua mistään.
Kylmässä kotikujassa etsin sinua,
esiliinaasi, kahvinruskeaa hametta.

Pää käsien varassa
tuijotin tyhjään ikkunaan,
en voinut käsittää
miksi olit mennyt pois. Ja minne?

En tiennyt mitä merkitsi mennä pois,
mutta minulla oli hyvin pitkä ikävä.
Tänäänkin, Karoliina.

Tiiviin tunnelmansa ja voimakkaan emotionaalisen latauksensa ohella runossa etsitään ihmisenä olemisen peruskysymyksiä: Miksi mennään pois ja minne? Edelleen runo puhuu lapsen ahdistuksesta: Miksei minulle kerrota kaikkea? Mitä merkitsee mennä pois? Nämä kysymykset kuvastavat koko kulttuurimme ahdistusta, välttelevää ja torjuvaa suhtautumistamme kuolemaan.

Kuolema saa meidät näkemään rajallisuutemme, jonka tahtoisimme kieltää. Kuolema tekee ajastamme rajallisen. Se rajaa fyysisen olemassaolomme. Yhteisöllisen olemassaolomme rajallisuus luo pitkän ikävän.

Ajan ja olemassaolomme rajallisuus luovat myös ehdottomat rajat mahdollisuuksillemme

suunnitella ja asettaa tavoitteita tulevaisuudellemme.

Kätkeäksemme rajallisuutemme olemme laitostaneet kuoleman, siirtäneet sen ammattihenkilöstön hoidettavaksi teho- ja terminaali-osastoille. Kuoleman tuoman ikävän annamme mielellämme surutyön spesialisteille, sielunhoitajille tai psykologeille, ellemme sammuta sitä lääkityksellä.

Lääkintähallitus antoi vuosi sitten ohjeet kuolevan potilaan hoidosta. Ohjeissa kiinnitetään erityistä huomiota lähiomaisten mahdollisuuteen olla mukana kuolevan potilaan hoidossa ja edellytysten luomiseen kuolevan potilaan hoitamiseksi kotona.

Mielestäni kuolema on niin merkityksellinen asia elämän kokonaisuuden kannalta, ettei sitä saisi ammatillistaa ja eristää, vaan jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus myötäelää ja olla läsnä läheistensä kuoleman tapahtuma. Samoin kaikilla tulisi olla oikeus kohdata kuolemansa tutussa elinpiirissä omaisensa lähellä.

Vaikka nyky yhteiskunnassa tämä tavoite onkin vaikeasti toteutettavissa, tulisi siitä kuitenkin keskustella ja pyrkiä luomaan nykyistä parempia mahdollisuuksia kuolevan potilaan humanille hoidolle. Keskustelu voisi auttaa meitä myöntämään oman rajallisuutemme, myös tietämisemme rajallisuuden kuoleman edessä. Rajallisuutemme tunnustaminen ja hyväksyminen voisi tehdä kuolemasta "poismenon", joka vaikka jättäekin meidät kysymään ikävissään minne ja miksi, ei jättäisi meihin pysyvää ahdistusta ja pelkoa.

Erkki Lähde:

Metsä suomalaisen identiteetin taustalla

”Ahti poika Pellervoinen
Sämpsän poika Pellervoinen
otti kuusia jyviä,
seitsemiä siemeniä,
läksi maita kylvämähän,
ahoja tihittämähän,
mäet kylvi männiköiksi
harvat paikat haavikoiksi
kovat paikat koivikoiksi
lepikoiksi lempipaikat
kummat paikat kuusikoiksi”

Näin kertoo puiden synnystä suomalainen loitsu Tohmajärven Onkamon seppä Juho Riikosen sanelemana. Loitsuissa oli puhdas usein metsän määreenä. Puhtaus merkitsi samaa kuin pyhyys. Puita ja erillisiä metsiköitä pidettiin usein pyhinä paikkoina. Puille kerrottiin mieltä askarruttavat asiat tai niiden juureen pysähdyttiin apua anomaan.

Metsä mielenrauhan tyyssijana

Suomalainen meni etsimään suruilleen kevenystä metsästä:

”Sinne mie tuskain tuullan,
pajun oksille kohennan,
haavan oksille harotan,
siit kaihoan katajapuille,
siint ei kuulu kunnekaan”;

tai seuraavasti:

”Menen metsähän mäelle,
puhelen Jumalan puille,
haastan haavan lehtyisille,
pakajan pajun vesoille;
ne ei kerro kellenkänä,
kuihkaele kullenkana”

Siellä metsässä suomalainen itki suruunsa vaikkapa seuraavasti:

”Kostuttelen koivun juuret,
pehmytän petäjän juuret,
helkkehillä hernehillä,
paksuilla pavunjyvillä,
kuumasilla kyyninillä”

Onnettoman suomalaisen koti oli korvessa:

”Minun on korvessa kotini,
pihani petäjikössä,
kartanoni katajikossa,
pirttini petäjikössä,
huoneheni hongikossa,
kartanoni kanervikossa,
marjanvarsilla majani”

Metsä myös ansaitsi suomalaisen kunnioituksen ennemmin kuin epäluotettava kansaihminen:

”Ennen kuusia kumarran,
ennen palvelen pajuja,
kun kumarran kunnotointa
Ennen kierrän kivenpuuta,
ennenkuin kierrän kelvotointa”

Puita palvottu pitkään pyhinä

Palvomisen kohteena puut ja metsiköt saivat monia nimiä, kuten rakkaalle lapselle kuuluu. Tuttuja nykyajalle ovat juhannuskoivut ja joulukuusi. Ennen oli myös nimipäiväpuita. Aikoina, joista ei ole vielä kauan kulunut, oli karsinpuita, pitämyspuita, pyhityspuita, ristipuita, elättipuita, alttaripetäjiä. Oli uhrimetsiköitä, uhrilehtoja, karsikkokuusikoita jne. Lappalaisilla oli seitapuunsa ja patsaspuunsa eli pattahansa. Puiden palvomiseen liittyi vainajien ja myös luonnonhenkien palvontaa. Pyydettiin:

”Tule metsä miehinesi, petäjä perehinesi
Katajainen kantoinesi, miehen ainoan avuksi
Heitä honka huoviasi, metsä lehtolapsiasi
Nouse honka huovinesi, koivu kolmen poikinesi”

Yleisesti pidettiin metsän jumalana Tapiota, joka puolestaan hallitsi niitä jumalolentoja, jotka suojelivat puita.

Pyhistä puista ovat Soskon kuusi ja Kajaman koivu eräät kuuluisimmista. Niihin liittyvät omat mielenkiintoiset tarinansa. Viitasaaren Soskonniemessä kasvoi erittäin suuri kuusi. Kerrotaan sen olleen niin paksun, että kahden miehen sitä syleillessä vain sormet ylettyivät toisiinsa. Niemen ensimmäiset asukkaat olivat sen istuttaneet onnipuukseen onnea tuottamaan. Asukkaat kunnioittivat suuresti kuustaan. Vaikka puun istuttajat aikanaan kuolivat, puun kunnioitus jatkui ja pikemminkin entisestään voimistui. Kuusi toimi myös ennustajana. Se ennusti kylän kuolemantapaukset tiputtamalla tällöin oksan latvastaan. Kerrotaan kuusen kaatuneen vähän ennen istuttajan suvun viimeisen jäsenen kuolemaa.

Kajaman koivuun taas liittyy seuraava tarina: Kun ensimmäinen suomalainen tuli lappalaisten asuttaman Keiteleen rannalle, hän kysyi neuvoa talon paikaksi. Lappalaiset antoivat seuraavan ohjeen: ”Tee talosi siihen, jossa Keiteleen rantaa kävellessäsi järvelle vääristyvän koivun oksalla näet pyyn istumassa; siihen on asuntosi suotu, vaan elä vahingoita puuta eläkö pyytää”. Suomalainen noudatti neuvoa. Siitä sai alkunsa Kajaman koivu, jota pidettiin pyhänä puuna. Sen juurelle vietiin pitkään uhreja, joiden joukossa piti aina olla ainakin yhden pyyn.

Pyhien puiden palvonta ja niihin uskomus kesti Suomen kansan keskuudessa lujana, vaikka kirkon edustajat yrittivät sitä kitkeä kaikin keinoin pois. Kirkon ja muiden virka-

miesten toimesta on maassamme kaadettu nurin monta kaunista pihapuuta. Martti Haavio kertoo eräitä tapauksia Kaakkois-Suomesta esim. seuraavasti:

Kaarle XI aikana 1600-luvun lopulla säädettiin kirkkolaissa ankaria sakko- ja vankeusrangaistuksia niille, jotka uhrasivat puille. Sama määräys oli vallalla jo aikaisemmin muualla Euroopassa, esim. jo 400-luvulla Espanjan kelttien ja iberien keskuudessa sekä myöhemmin Keski-Euroopassa. Lähetyssearnaajat pitivät tärkeänä pyhien puiden tuhoamista. ”On joskus sanottu, että kirves oli Euroopan pakanallisiin maihin saapuneiden lähetyssearnaajien tärkein työväline, ja kirvestä aseenaan käyttäen taistelivat myös Suomen papit ”epäjumalia vastaan vielä varsin myöhäisinä aikoina”. Taistelu oli kovaa, sillä ”pyhiä puita seisoi jokaisen talon ääressä”. On vaikea arvioida, kuinka paljon silloin kirveellä tuhottiin perinteistä suomalaisuutta.

Porvoon tuomikapitulissa esiteltiin maaliskuun lopulla 1738 Kerimäen varakirkkoheran kirjelmä, jossa hän valitti, etteivät kehoitukset hävittää epäilyttävät puut ja lehdot näytä johtavan tulokseen. ”Tuomiokapituli vaati, että syylliset oli vedettävä oikeuteen eikä heitä saanut laskea ripille”. Mm. ”Liperin kirkkoneuvosto teki 1. joulukuuta 1746 päätöksen, jonka mukaan talojen vieressä ja pelloilla kasvavat epäilyttävät puut oli kaadettava”. Liperiläiset eivät kuitenkaan totelleet, jolloin kirkkoherra pyysi kihlakunnanoikeudelta ja maaherralta apua.

Kansa siis suhtautui pyhien puiden hävittämiseen vastahakoisesti ja kielteisesti peläten onnettomuuksia. Kerrottiin tarinoita, miten pyhien puiden hakkaajille tai heidän omaisuudelleen oli käynyt onnettomasti. Onnettomuuksia tapahtui jo kaatoyritykseen ryhdyttäessä, esim. Enonkosken Ihamanniemen kylän uhripuun kaatoa yrittäneet ”kaatuivat maahan tiedottomiksi ja puu jäi kasvamaan kenenkään toiste enää yrittämättäkään sitä kaataa”.

Lappalaisten käännäyttäminen kirkon määräämään uskoon kesti pitkään. Liekö se vielä päätöksessä. Metsäluonnon merkitystä kuvastivat tunturilappalaisten asumuksen perustamisen ohjeet: Koivuja pitää säästää niin monta kuin oli asukkaita kotakunnassa. Porolappalaiset taas arvelivat jokaisella puulla olevan hengen, joka pitää ennen kaatoa herättää lyömällä kolmesti kirveen hamaralla puuta.

Ammennamme voimamme metsäluonnosta

Kuten loitsut ja uskomukset myös sananparret, sananlaskut ja arvoitukset sekä suomenkieli kokonaisuudessaan kuvaavat suomalaisen suhdetta luontoon. Huumorimme on luonnonläheistä. Sanoissa on voimakkaasti tunnepuoli mukana. Teknistyminen ja vieras-kieliset sanat uhkaavat kuitenkin tuhota tätä aluetta. Tilalle tulee kylmä tekniikka. Kun yhteys ja vuorovaikutus aina uutta luovaan ja elävään luontoon säilyy kiinteänä, säilyy ihmisellä kielen omintakeisuus sekä samalla tunto ja taju elävistä, sopusointuisista muodoista, väreistä ja liikkeistä. Suuret taiteilijamme, kuten esim. Sibelius, ovat ammentaneet luomisvoimansa juuri metsistämme.

Jumalakäsitteessämme emme niinkään puhu etäisestä Herrasta vaan Luojusta, joka on luonut sen luonnon, jossa elämme. Jos ihminen rajusti muuttaa tätä Luojan luomaa luontoa, on vaarassa, että hän muuttaa myös omaa luonnettaan. Jumalasuhdetta luontoon kuvaa havainnollisesti varsin poikkeuksellinen Albert Edelfeltin maalaus: Kristus ja Matalena eli Kristus karjalaisessa koivikossa. Jumalamme on lähellä luontoa siis lähellä ihmistä. Häntä voimme rukoilla pyynnöllä: Varjele vakainen Luoja.

Tunnepuolelta metsäluonnon vaikutus ulottuu aina ihmisen aineelliseen ja henkiseen terveyteen saakka. Me saamme tietoisesti tai tiedostamatta persoonallisen voimamme, yksilöinä, perheenä ja yhteiskuntana ennenkaikkea metsäluontomme kesyttömästä muodosta. Jo lapsena sadut ja tarinat metsästä, metsänväestä ja metsäeläimistä vievät meidät syvälle metsäluonnon ihmeellisyyksiin.

Metsä kulttuurimme perusta

Sakari Pälsi on kuvannut nelisenkymmentä vuotta sitten suomalaisen suhdetta metsäluontoon seuraavasti: ”Suomalainen saapuu metsään kuin kotinsa, siellä hän saa aina tuulen suojan, joka jo sinänsä lämmittää ja jossa tulen virittäminen käy päinsä myrskyssäkin sekä syntyy vähällä vaivalla sateelta verhoava katos”. Jo syntymästään saakka suomalainen joutuu läheisiin tekemisiin metsän kanssa. Jos lienee totta, kuten on sanottu, että suomalaisen lapsen ensimmäinen vaikuttava luonnon-

näky on kuusi ja että kuusi hänet myös saat-
taa hautaan, niin mahtuu näitten äärimmäis-
ten kokemusten väliin paljon samaan piiriin
kuuluvaa ainesta, elämän täysi sankkaa met-
sää. Kaikilla meillä on lapsina ollut leikkipaik-
kana metsä, kenellä koskemattomassa sydän-
maassa, kellä kaupungin liepeen viidakossa,
kenellä soreassa harjupetäjikössä, kellä veh-
maassa rantakoivikossa. Niillä unohtumatto-
milla taimitantereilla olemme kiintyneet met-
sään, olemme oppineet pitämään sitä parhaana
olinpaikkanamme, hirsistä salvettua isän-
kartanoakin oikeampana kotinamme”...
”Metsään sattuessamme meidän suomalaisten
käyttäytyminen muuttuu toiseksi. Astumme
varoen, käyntimme muuttuu joustavasti not-
kahtelevaksi, tähyämme ympärillemme ja py-
sähdymme usein kuuntelemaan”.

Pälsi viittaa myös Kiven Seitsemään veljekseen toteamalla, että ”Syvästi metsäänsä kiin-
tyneen suomalaisen miehen Kivi esittää Juko-
lan Laurin pyhäpäiväisiä vaelluksia kuvates-
saan. Tämä hiljainen mies antautuu metsän
hoiviin kaikkine kykyineen ja oikeine erämie-
hen vaistoineen. Hän tutkii sen muurahaisista
tuulenpesiin, pohtii sen asettamia ongelmia,
kokee sen sammalvuoteella uninäkyjä ja saa-
vuttaa sen keskessä retkeillen arkisia koettele-
muksia kestävän mielenrauhan”.

Lauri Pelkonen kuvaa Suojärven historias-
saan sattuvasti kulttuurin kehitystä ja metsän
merkitystä vain muutama vuosikymmen sitten
Karjalan korvissa. Näin Pelkonen: ”Suojärvi
oli hyvin suuri pitäjä. Tilastollisen vuosikirjan
mukaan se v. 1939 oli 360 000 ha...”

”Metsä oli Suojärveläisen kohtalo. Se eristi
hänet muusta maailmasta — kumpaan-
kin Karjalan ”mereen”, Laatokkaan ja Ääniseen,
oli pitäjän keskustasta linnuntietä n. 100 km
—, se elätti hänet, antoi eränkävijälle riistan,
kaskenkaatajalle leivän ja, mikä meidän kan-
naltamme on tärkeintä, sen kohdussa syntyi ja
säilyi Suojärven vanha sivistys.

Ja omaleimainen, koska omiminen on ollut
luomista, kiitos metsäeristykseen. Kun rautatie
tempaisi Suojärven muun Suomen yhteyteen
itsenäisyyden ajan alussa, metsä oli taaskin pi-
täjän kohtalona. Sinne syntyi kymmenkunta
puunjalostusliikettä, joista puolenkymmentä
huomattavan suurta, ja näiden mukana syök-
sähti pitäjään teollistuneen aikamme levoton
elämä kaikkine valo- ja varjopuolineen. Tämä
tapahtui amerikkalaista vauhtia. Samassa pirt-
tissä, missä aikaisemmin oli soinnut vain kan-
nel ja missä se vieläkin joskus helähteli, pau-

hasi nyt gramofoni. En todellakaan tiedä toista Suomen kolkkaa, jossa tuhatvuotiset perinnot saivat niin äkkiä ja niin täysin, ainakin pitäjän keskustassa, väistyä vieraan ja oudon tieltä.”

Metsän luonnollisuuden arvot

Tapasin viime marraskuussa Keski-Aasiassa eräässä tashkentilaisessa ravintolassa suomalaisen miehen. Hän toimi rakennusallalla ja oli ollut Tashkentissa yhtäjaksoisesti jo pari kuukautta. Työ siltä erää kuului jatkuvan ainakin joulun tienoille. Hän innostui tavattomasti, kun huomasi, että kannatan luonnonläheistä metsänkäsittelyn linjaa. Suomalainen rakennusmies kaukana Tashkentissa tunnusti kaipaavansa ennen muuta kotosuomalaista metsäluontoa. Innokkaasti hän kertoi omista kokemuksistaan metsätoissa. Hänen mielestään metsä oikein kohdeltuna on suomalaisen turva.

Kerran jo nuorena opiskelijana olin harjoittelemassa metsätaloussuunnitelmien tekoa eräällä suurella maatilalla Joroisissa. Lähellä asuinrakennuksia oli uljas pylväsmännikkö. Metsätieteen oppien mukaan se oli jo selvästi yli-ikäinen ja olisi siten pitänyt hakata. Meille opiskelijoille oli suunnaton yllätys, kun omistaja kertoi, että siihen metsikköön ei mennä hakkaamaan pitkään aikaan. Syykin selvisi. Komea hongikko oli tilan omistajan vanhalle äidille erityisen rakas. Hän kuljeskeli mielellään juuri siinä metsikössä. Me kohta valmistuvat metsänhoitajat jouduimme yllättävään tilanteeseen. Metsä jätetään lepoon pieteettisyistä.

Nämäkin tapaukset kertovat, että suomalaisen kaipuu on voimakkain nimenomaan koskemattomaan luontoon. Metsä on suomalaisen tila Suomessa. Tämä tila on luonnollinen vain, jos luonto ympärillämme on luonnollinen ja mahdollisimman alkuperäinen. Suomalainen luonne yleensä edellyttää aitoutta niin ihmissuhteista kuin ympäristössäänkin. Niinpä kaavamainen, tasakokoinen monokulttuurimainen istutusmetsä ei enää täytä aitouden vaatimusta. Kun sotilaat rivissä seisovat istutustaimet nykymetsässä on luonnoton näky. Siitä seuraa epäaitouden ja keinotekoisuuden, jopa vilpillisyyden tuntu.

Olemme vielä metsäläisiä

Jos verrataan suomalaisia ja meitä lähellä asuvia kansoja, paljastuu selvä eroavaisuus juuri luontoon suhtautumisen vuoksi. Me suomalaiset olemme yhä vielä myönteisesti ymmärtäen metsäläisiä. Meidän kulttuurimme ja kieleemme perustuvat luontoon eikä, kuten muualla Euroopassa, rakennettuun kulttuuriin. Kiinteä suhde luontoon on säilyttänyt kulttuurimme luovuuden voiman, joka monissa muissa maissa teknistyneen elämän myötä on heikentynyt tai kulunut kokonaan pois.

Kansojen erilainen suhtautuminen luontoon ilmenee myös vaikkapa matkailun alalla. Suomalainen viihtyy luonnossa ja hakeutuu luonnon pariin uskalttaen mennä syvälle synkäänkin metsään. Moni keskieurooppalainen turisti pelkää eksyvänsä metsään jo muutama metrin päässä tiestä. Kerrotaan, että sodan aikana saksalaiset sotilaat todella pelkäsivät joutuessaan olemaan suomalaisessa metsässä, kun taas suomalaiset sotilaat pitivät metsää ehdottomana suojanaan ja turvanaan. Voidaan arvioida, että monilla luonnosta etääntyneillä ihmisillä on ikäänkuin vastaanotin luonnon ymmärrykseen kulunut pois.

Kova teknologia uhka identiteettillemme

Voimakas ja nopea maassa- ja maastamuutto on esim. meillä Suomessa aiheuttanut sen, että yhä useammat joutuvat elämään yhä etäämpänä metsäluonnosta. Parin kolmen viime vuosikymmenen hullun kasvun aikakauteen yleinen tehoajattelu opetti suhtautumaan metsään piittaamattomasti. Nyt kehitys näyttää kääntyneen myönteisempään suuntaan. Asutuskeskuksiin työn perässä muuttaneet ja siellä pakkotahtiseen työhön joutuneet sekä jopa paljasjalkaiset stadilaiset haluavat yhä useammin ainakin vapaa-aikoinaan palata juurilleen metsäluontoon.

Metsä on monien aineettomien arvojen lisäksi merkinnyt aina suomalaiselle työtä ja toimeentulon turvaa. Sitä kuvastaa esim. iskulause: ”Puulla parempiin päiviin”.

Metsätaloudessa tapahtuu paljon sellaista kielteistä, mikä merkitsee muutoksia suhtautumisessamme. Metsäteollisuuden toistuvat menekkivaikeudet, lomautukset ja irtisanomiset merkinnevät suomalaisen identiteetin mur-

tumista. Pahin on tilanne asutuskeskuksissa, kokonaisissa kaupungeissa, jotka elävät pelkästään metsäteollisuuden varassa.

1950-luvulla ja erityisesti seuraavalla vuosikymmenellä hakattiin kovan teknologian linjan mukaisesti Pohjois-Suomen metsiä aukeiksi lyhyessä ajassa satojen, jopa tuhansien hehtaarien yhtenäisiltä aloilta. Voi vain kuvitella, mitä turvattomuuden tunnetta se merkitsi paikallisille asukkaille heidän nähdesään, että metsä ei enää anna tuloa vuosikymmeniin.

Kaavamaisuus metsän käsittelyssä merkitsee metsän muuttumista entistä teknisemmäksi ja ilottomammaksi. Kaavamainen metsä ei houkuttele kulkijaa luokseen samalla tavoin kuin moni-ilmeinen metsä. Keinotekoisessa metsässä ei voi edes luontevasti poiketa polulta, vaan kulkija pelkää rikkovansa sen säännönmukaisuuden. Istutusmetsät, joista luontaisesti syntyneet lehtipuut on tuhottu, muistuttavat pelkkiä teollisuuden tuotantolaitoksia — puutehtaita — eikä luonnonläheisiä, luokseen kutsuvia monitoimimetsiä. Kaavamainen puutehdasmetsä ei enää pulppua uutta luovaa voimaa.

Silloin kun metsän käsittelyssä on vaihtoehdona vain kovan teknologian avohakkuu, rajua maanmuokkaus ja männyn istutus, on ymmärrettävää, että metsäluontoon voimakkaan tunnesiteen sisäistävä metsänomistaja on haluton hakkuuseen ja jättää myyntitouhut sikseen, ellei rahantarve ole aivan pakottava. Herkimmin aistivat ihmiset saattavat tuntea metsän rajuimpien käsittelyjen ulottuvan jopa persoonallisuuteensa asti. Identiteettimme tuhoamista on myös metsäharjujen ja soiden hävittäminen sekä vesien ja ilman pilaaminen.

Metsän tai yleensä luonnon käytön suunnittelua ei saisikaan jättää vain kylmän teknokraattisesti ajattelevien, yksinomaan aineellisten ulottuvuuksien mittaajien varaan. Vaikka heidän ajattelunsa olisi yksityiskohdiltaan hyvinkin korkeatasoista ja partaveitsenterävää, puuttuu heiltä valitettavan usein tunnepuolen ymmärrys. Kyse saattaa olla suorastaan arvoinvaliditeetistä. Pahin uhka metsäpuolella leijuu tällä hetkellä Lapin suojametsien yllä. Ne haluttaisiin uhrata tämän sukupolven ahneuden alttarille.

Paluu luovan kehityksen tielle

Meillä on kuitenkin edelleen mahdollisuus palauttaa suhteemme luontoon nykyistä paljon

toimivammalle ja siten luovuuttamme voimistavalle tasolle. Meillä samoin kuin muilla vastaavassa asemassa olevilla kansoilla on mahdollisuus auttaa luontoon perustuvan luovuutensa menettäneiden kulttuurien opastamisessa takaisin oikealle luovan kehityksen tielle. Itsenäisen Suomen asema saattaa siis tässäkin suhteessa olla poikkeuksellisen tärkeä ja esimerkillinen maailman kansojen joukossa, jos vain osaamme sen tiedostaa. Jotta yleensä ymmärtäisimme kansojen välistä vuorovaikutusta ja osaisimme sitä myönteisesti kehittää, on oivallettava toisten kansojen kulttuuri taustatekijöineen. Jotta taas siihen ymmärrykseen pääsisimme, on ensin opittava oivaltamaan oma osa, oma kansallinen identiteetti.

Suomalainen omaa, ainakin piilevänä, kyvyn katsoa luontoa sisältäpäin eikä pelkästään ulkoisina teknisinä mittoina ja määreinä. Jos tämän näkemystavan voisimme siirtää luontoa tutkiviin tieteisiin, voisimme nykyistä paljon syvemmin oppia ymmärtämään luonnon ihmeellisyyksiä ja lainalaisuuksia jopa sen aineettomia ulottuvuuksiakin. Ymmärtäisimme silloin myös nykyistä paremmin vaalia luontoa sen ja samalla itsemme parhaaksi.

Kirjallisuuslainauksia:

- E. Salmelainen 1852. Vähäinen kertoma Muinais-Suomalaisten pyhistä menoista.
- O. Relander 1894. Kuvakielestä vanhemmassa suomalaisessa lyyrillisessä kansanrunoudessa.
- Kaarle Krohn 1914. Suomalaisten runojen uskonto.
- T.J. Itkonen 1938. Tunturilappalaisten kansantietoa Inarista.
- Lauri Pelkonen: Suojärvi I.
- Sakari Pälsi 1944. Eräelämän perinteitä.
- Martti Haavio 1951. Pyhät puut.
- Kanteletar

Olavi Räsänen:

Verenseisautus suomalaisessa perinteessä

Esitys pohjautuu alustukseeni Kriittisellä Korkeakoululla 4.10.-82. Alustus puolestaan perustuu aineistoon, jota olen kyselyin ja haastatteluin koonnut liseniaattityötäni varten.

Varsinkin primitiivisissä yhteiskunnissa vereen on liittynyt runsaasti maagisia käsityksiä. Veri on koettu elämän asuinsijaksi, punainen elämän väriksi. Veren vuotaminen tai veripisaran joutuminen pahantahtoisten käsiin on merkinnyt vakavaa uhkaa. Hyvin muistetaan myös veren symboliarvo: kuu-kautisveren syntisestä tabusta on lyhyt matka viiniin verenä Dionysoksen juhlissa tai kristillisessä ehtoollisessa.

Taustaa

Määrittelen verenseisautuksen (-sulun, -pysäytyksen) väljästi kyvyksi lopettaa pieni tai suuri vuoto sanan- tai tahdonvoiman avulla. En puutu kansanlääkinnän hyvin tuntemiin mekaanisiin kotikonsteihin mul-

lasta ratamonlehtiin, perinteinen verenseisautus on verbalistista, loitsuun perustuvaa taitoa.

Parannustavan ympärille on muodostunut voimakas, vielä elossa oleva perinne. Perinteeseen kuuluu kertomuksia eri parantajista ja heidän menettelyistään, potilaista ja selvitetystä vaaratilanteista. Kun v. 1982 julkaisin kyselyjä paikallis- ja ykköslehdissä, minulle annettiin niiden perusteella ilmi parisataa kuollutta ja n. 80 vielä elävää seisauttajaa. Kun valtaosa kuolleista oli elänyt vielä 1900-luvun alkupuoliskolla ja kun eläviä taitajia löytyi noinkin runsaasti, voidaan luottaa perinteen elinkykyyn.

Pelkästään suomalaista ei seisauttamisperinne ole. Historiallisia viittauksia tapaa yhtä hyvin Homeroksesta kuin fyniläisistä tarinoista, ja nykyhetken tietoa tihkuu Kanadan metsäkämpiltä tai Kentuckyn vuoristoalueelta. Tilaisuudessa tunnettu intialaisten tekstien kääntäjä, maisteri Marja-Leena Teivonen esitti Atharva-Vedaan sisältyvät

sulkusanat. Juutalais-kristilliselle traditiolle rakentavat voivat kysyä, tuliko Jeesus itse asiassa suorittaneeksi veren pysäytyksen matkalla Jairuksen kotiin (esim. Mk.: 25-34).

Tapaus Pentti

Edustava seisauskuvaus sisältyy Pentin, 53-vuotiaan maanviljelijän kertomukseen:

'Siittä on tietysti viistoista vuotta aikaa ainaki kyllä. Mä olin tuossa mun sedälläni kylässä käymässä, silloin taksi, niin. Niin sen puhelin soi ja pyydettiin taksia tulleen hättään. Niin siitä minä tiesin sitte. ...

Kato kun se mutkan kautta joutu ajahan tuo taksi sinne. Minä ajon pyörällä suorhan tuolta sinne. Mä heti hyppäsin pyörän päälle kun kuulin tuota.

Mä näin sitte kun kun siihen pihalle menin, että verirantu tuli sieltä puimahuoneesta. Niin, se ei ollutkaan tippoja, se oli yks nauha, suora nauha. Se vuoti niin kovin. Mä tulin tuphan niin siel oli semmonen toisellakymmenellä oleva poika. Siltä oli tästä kohasta menny kolome sormia, oli mennyt irtipoikki. Ja täältä tää kämmen oli ihan eripoikki, että pikkusen riekalehet piti syrjästä. Ja se emäntä oli tuota niin hysteerisessä kohtauksessa siinä puhelimesta. Se aina vaan soitti ja puhu. Eikä ketään muuta olu kotona kun se arvonen poika.

Minä sanoin, että nyt ei tarte pelätä enää, nyt se loppuu se vuoto. Ja se lakas siihen paikkaan. Meni ihan valakoseks. Mä seisausin sen verenvuodon. Se ei vuotanut ylhän. Se loppu heti siihen niinku puulla päähän lyöty.

Sitte siihen tuli se taksikuski ja naapurista yks emäntä ja ruvettiin hommaan sitä lähtöä lääkäriin. Sanoivat, että se vuotaa. Minä että ei se vuoda kun minä oon sen seisauttanu. Mä otin sen pojan sylihin ja kannoin autoon. Sanoin että lähen yhdessä foljyssä vielä viemähän kun se on mun setäni vaan, joka ajo taksia.

Lääkäri tuli sinne autoon katohan sitte ja sano että sehän ei vuodakana.

Minä puhunu sille enempiä siitä. Minä kannoin sen pojan poliklinikan pöydälle, siellä oli tohtori Kauppila sitte. Noli ihmetelly sitä että kyllä on kumma paikka, että kun ylhän ei vuoda. Siltä oli valtimotkii poikki siitä kädestä.'

Pentti ei tässä kohden kerro sanoistaan — itse asiassa hänellä on niitä kolmet — joiden avulla hän operoi. Pysäyttäminen ei hänen mukaansa vaadi kuin lujan tahdon ja sanojen lukemisen 'hamphaiden takana' 1-3 kertaa. Pelkällä tahdonvoimalla veri ei pysähdy, mutta sanoihin pysäyttäjän on ehdottomasti luotettava. Potilaan uskolla ei ole merkitystä: taito tehoaa myös eläimiin.

Pentti ei pysty kertomaan pysäytystensä tarkkaa lukumäärää: niitä on satoja. Runsauden mahdollistaa puhelin, sillä periaatteellista eroa lähi- ja kaukoparannuksen välillä ei ole. Toisena parannusmuotona Pentti harjoittaa hieromista, vaikka saakin pääasiallisen elantonsa maa- ja metsätöistä. Hän on kyläyhteisönsä arvostettu jäsen; satumoisin hänen kylässään asuu neljä muuta seisauttajaa.

Huomiota sitaatissa kiinnittää esivalmistelujen, diagnoosin ja paranemisen varmennuskuvausten vuolaus. Itse pysäytyksestä selvittää parilla lauseella, mihin on ainakin kaksi syytä. Ensinnäkin menettely — sanat! on salainen. Tärkeämpää on uskoakseni se, että seisaus on Pentille rutiinia. Oli se miten salaista ja olemukseltaan pyhää tahansa, se sittenkin on arkinen tapahtuma. Sanojen lukeminen pysäyttää veren samalla tavalla kuin hyvin lastattu reki tuo kuorman halkometsästä liiterille.

Kollegojensa tavoin Pentti tunnustaa toiminnalleen tietyt rajat. Ainakin viisi perussääntöä on olemassa:

- (1) 'Seisauttamista ei koskaan saa harjoittaa leikillään tai turhanpäiten.'
- (2) 'Seisauttamista ei tulisi yrittää mitättömän pieniin vuotoihin.'
- (3) 'Seisauttaminen tehoaa kaikkiin muihin paitsi niihin, joiden aika on täysi.'
- (4) 'Luonnollisiin vuotoihin ei saa puuttua.'
- (5) 'Sanat saa opettaa vain itseä nuoremmalle, luotettavalle henkilölle. Kuitenkaan taito ei saa mennä hautaan.'

Säännöillä on erilaisia painoarvoja. Ehdottomia ovat säännöt 1, 4 ja 5. Yleinen humani-

taarisuus saattaa pakottaa rikkomaan säännöt 2 ja 3. Häätäntyneitä lapsia voi auttaa pienisäkin jutuissa, ja jopa taitajan on vaikea tietää etukäteen, kenen aika on lopussa, kenen ei.

Sääntöjen 1 ja 5 rikkominen tietää 'voiman', sanojen tehon menettämistä: pilaillut tai perinnettä väärään suuntaan jatkanut seisauttaja menettää kykynsä. Luonnollisiin vuotoihin — kuukautiset yms. — puuttuminen taas tietää vammaa potilaalle.

Säännöt paljastavat vakavuuden, jolla taitaja työhönsä suhtautuu. Kyse on sekä parantajan etiikasta että syvemmästä myöntymisestä tiettyihin kosmisiin järjestyssääntöihin.

Perinne muuttuu

Modernissa yhteiskunnassa kansanlääkinnän harjoittaja ei voi välttämättä hyvin. Kulttuuri yhdenmukaistuu: eri kasvatusinstituutiot levivätkin yhtenäistä normaalimaailmankuvaa.

Meillä normaalimaailmankuvalle on ominaista rationaalisuus, lääkintäasioissa vielä melkoinen positivismi. Virallisen lääketieteen, koululääketieteen, katsotaan vastaavan riittävästi ihmisen terveystarpeisiin. Jos sitä epäilläänkin, vaihtoehtolääkintä ei välttämättä kanavoidu perinteisen kansanlääkinnän suuntaan.

Hyvät edellytykset perinteen muuttumiselle ovat olemassa.

Karkeasti sanoen perinne muuttuu kahdella tavalla. Epäily ja vieraiden elementtien mu-

kaantulo kasvavat. Perinteessä liikutaan pyhästä koomiseen: siinä missä seisauttaja ennen toimi vihastuksissaan, hän nyt voi herättää itse vihastusta.

Toisaalta perinne pelastaa itseään mukautumalla modernisaatioon. Osa minulle tutuiksi tulleista seisauttajista ei vastannutkaan vanhaa käsitystä. Voidaan puhua itse seisauttajatyypin uudistumisesta, perinteisestä ja modernista taitajatyypistä.

Siinä missä perinteinen seisauttaja eli maalla ja teki maatöitä, moderni kollega voi olla valkokaulustyöläinen. Hän voi olla opettaja tai kenttäpäällikkö — kultaisen keskiluokan edustaja — joka asuu kaupungissa. Hän on kiinnostunut yleensä parapsykologiasta. Siinä missä perinteinen taitaja voi omaksua kokonaisvaltaisen tietäjän roolin, uusi tutustuu astrologiaan ja telepatiaan. Eroja idealisoi oheinen taulukko.

Keskeistä on se, että moderni tyyppi uskoo voimaan sanoja enemmän. Sanoja pidetään korkeintaan keskittymisen apuvälineinä. Vaikeuttava voima on joko taitajan omista energiavirroista tai se 'annetaan ylhäältä'. Suhde perinteeseen muuttuu epäsuoraksi — koska materiaalista yhteyttä ei välttämättä tarvita, taidon voi oppia henkisin harjoituksin tai sen voi saada suoraan marginaalikokemuksessa.

Moderni tyyppi tuntuu lähestyvän yleisen henkiparannuksen l. healingin aluetta. Ongelmaksi tulee alueen tutkimattomuus: jos ainakin perinnetiede on vanhastaan eritelty kelpo kansanlääkintää, vaihtoehtolääkinnän tuoremmat muodot ovat jääneet paitsioon.

Taulukko 1: Seisauttajatyypien erot

	PERINTEINEN	MODERNI
Koulutus	kansakoulu tai osa	keskikoulu, ylioppilas
Ammatti	maanviljelijä, emäntä	toimihenkilö
Asuinpaikka	kylä	keskustaajama
Toimintamiljö	agraari	urbaani
Toiminnan perusta	opitut sanat	saatu/hankittu voima
Oheistaidot	perinteisen tietäjän	parapsykologian yleisharrastajan
Suhde perinteeseen	suora	välillinen/ei ole

Tarmo Kunnas:

Fantasiaromaani ja moderni maailma

Lukiessa J.R.R.Tolkienin tai Ursula LeGuinin fantasiaromaaneja on vaikea ottaa niihin yksiselitteistä kantaa. Syvä ja pinnallinen, omaperäinen ja sovinainen, myönteinen ja kielteinen ovat niissä nivoutuneet toisiinsa.

Mihin perustuu fantasiaromaanien suosio? Mitä se kertoo omasta aikakaudestamme, sen kulttuurista ja ihmisistä? Mikä on *Sormusten herran* tai *Atuanin holvihaudat* -romaanin taiteellinen arvo? Yritän etsiä seuraavassa vastausta näihin kysymyksiin.

Kulttuuripiirissämme leimataan joskus viihteellinen liiankin helposti esteettisesti ja älyllisesti arvelluttavaksi. On totta, että esimerkiksi romaanissa *Sormusten herra* ei ole suurelle taideteokselle ominaista monikerroksellisuutta. Tolkienin ja LeGuinin ro-

maanit eivät suo lukijoilleen yhä uusia tulkintamahdollisuuksia. Niiden maailmankuvassa on paljon sovinnasta vastakohtasettelua, esimerkiksi hyvyyden ja pahuuden voimien välinen jyrkkä ero. Kuvatut hahmot ovat näin verrattain stereotyyppisiä vailla yksilöllisyyttä. Tolkienin ja LeGuinin romaanit eivät edusta liioin kertomatekniikaltaan mitään radikaalisti uutta. Tolkienin romaaneissaan viljelemä huumori on verrattain konventionaalista, jos sitä vertaa 20. vuosisadan parhaimpien romaanikirjailijoiden jonkun Robert Musilin tai Thomas Mannin monikerrokselliseen ja älylliseen ironiaan.

Tolkienin ja LeGuinin romaanit eivät pyri taideromaanien tavoin aktiivisesti muuttamaan ja kehittämään lukijansa es-

teettistä makua tai syventämään hänen maailmankuvaansa. Ne pikemminkin tuudittavat lukijansa päiväuniin ja auttavat häntä pakoon modernista maailmasta sen sijaan että antaisivat hänelle pohtimisen ja ajattelemisen aihetta.

Vain jollain hyvin tiedostamattomalla tasolla ne saattavat heijastaa jotain syvempää inhimillistä problematiikkaa.

Olisi helppo osoittaa uskottavan tuntuksia syitä, miksi Tolkienin ja Le Guinin romaanit ovat vähämerkityksellisiä. Ne edustavat eräänlaista eskapismia, pakoa nykytodellisuudesta. Ne ovat oopiumia, jonka avulla nykyihminen voi unohtaa todelliset ajankohtaiset ongelmansa. Niiden edustama mystiikka, noituus ja viehtymys uskonnollisten rituaalien kuvaukseen voisivat olla esimerkki vaarallisesta irrationalismista, joka vieraannuttaa romaanin lukijan yhteiskunnallisesta todellisuudesta.

Tolkienin kuvaama maailma on ikuisen sodan ja taistelun maailma. Sen rohkeuden ja sankaruuden palvonnassa voisi nähdä sodanlietsontaa.

Vaikka kertomuksen suunta kulkee usein kohti valoa ja vapauden, oikeudenmukaisuuden ja ihmisyyden ihanteita, romaaneissa kuvattu autoritäärisen hierarkkisuuden, perinteen ja tehokkaan kurinalaisuuden maailma voidaan kokea moraalisisessa ja poliittisessa mielessä arvelluttavana. Vaikka Tolkien ja Le Guin kietovatkin kuvaamansa raakuuden ja julmuuden moralisoiden rakentaviin tarkoituksiin, voi lukija kokea luonnonvastaista nautintoa kuvitellessaan mielessään irtilyötyjä päitä, jäsenten katkomista, ihmisten uhraamista, kidutusta, sadismia ja kostotoimia.

Moralismi, pako myyttiseen menneisyyteen on kirjailijoille tässä tapauksessa keino saada esteettömästi kuvata väkivaltaisuutta, ihmisten uhraamista ja epähumania raakuutta.

Onko tällainen kirjallisuus tarpeen hetkellä, jolloin ihmiskunnan on täysi tekeminen reaalisesta todellisuuden, omaan aikaansa sidottujen käytännöllisten ongelmien ratkaisemisessa?

Eikö ihmiskunta tarvitse nyt pikemminkin vetoamista järkeen ja ihmisten todellisuudentajuun eikä infantiilia, naivia seikkailun ja sankaruuden ihannoitua? Entä mitä kulttuurihistoriallista tai kirjallista arvoa on keinotekoisesti synnytettyllä mytolo-

gialla, joka ei ole orgaanisen kulttuurikehityksen tuote vaan oppineiden aivojen rakennelma?

Onko nykyihmisellä todella varaa paeta myyttiseen kaukaisuuteen, primitiiviseen ja arkaaiseen todellisuuteen? Eikö tämä merkitse luopumista taistelusta paremman tulevaisuuden hyväksi ja paluuta jo kauan sitten sivuutettuun kulttuurin kehitysvaiheeseen? Ovatko Tolkienin ja Le Guinin romaanit oire jonkinlaisesta rappiosta, paluusta uuteen keskiaikaan, joka alkaa ekokatastrofin ja atomisodan saatettua siviisaatiomme raunioiksi?

Vastaavanlaiset argumentit olisivat kymmenen, viisitoista vuotta sitten riistäneet mainituilta romaaneilta kaiken merkittävyyden, mutta niiden nauttima suosio vaatii tänään monipuolisempaa tarkastelua.

Ei ole sattuma, että Tolkienin romaanien suosio on kasvanut juuri viime vuosina kaikkialla Euroopassa. Vuosisatamme ihminen on uskonut aina viime vuosikymmenelle asti myyttiin äärettömästä aineellisesta, teknisestä ja yhteiskunnallisesta kehityksestä. Tuo myytti on rakentunut olettamukseen tieteen ja järjen kaikkivoipaisuudesta.

Sinänsä hyväatekevään rationaalisuuteen on liittynyt ennakkoluulo: 1700-luvun valistuksen ja 1800-luvun tieteisoptimismin perillisenä eurooppalainen ihminen on hahmottanut itsensä yksipuolisen rationaalisen olentona. Edistys on polkenut jalkoihinsa positivismiin hengessä metafyyssisen uskonnollisen ja myyttisen ihmisen.

Ihmisen järjellistämisen piti merkitä myös ihmisen onnelliseksi tekemistä, mutta ihminen ei olekaan tullut onnellisemmaksi. Nykyihminen kokee 1800-luvulta periytyvät ihanteet riittämättömiksi ja tuntee turvattomuutta, koska hän on menettänyt tasapainon myös luonnon kanssa. Koko tulevaisuus koetaan aivan konkreettisesti mielessä globaalisesti uhatuksi. Tekninen ja aineellinen kehitys olivat mahdollisia ihmisjärjen avulla. Mutta nyt ne tuntuvatkin muuttuneen ihmisen vihollisiksi. Nyt etsitään vastapainoa teknisille ja rationaalisille utopioille. Juuri Tolkien edustaa sitä. Hän on *science fictionin* vastavoima.

Moderni ihminen kaipaa takaisin alkukotiin ja juurilleen, jotka pintapuolinen kehitysoptimismi ja järkeysusko ovat katkaisseet. Sen tähden moderni ihminen haluaa korvata tulevaisuuden utopiat Tolkienin romaaneilla ja tarkastella maailmaa ikäänkuin kivikauden

ihmisen tajunnasta ja havaintokentästä käsin. Jos menneisyys ei tarjoaisikaan suoranaista parannuslääkettä modernin ihmisen vaivoihin, se merkitsee hänelle ainakin jonkinlaista terapeutista kokemusta, perusturvallisuuden paluuta.

Eurooppalainen kulttuuri on vuosisadallamme saanut yhä kriittisemmän, poleemisemmän ja repivemmän luonteen. Siinä on jotain sirpalemaista. Kirjallisuus, joka antaa ihmisen henkisen minuuden levätä on helpottavaa. Moraalisen relativismin ja normittomuuden vastapainoksi kaivataan selvää rajan vetoa hyvän ja pahankin välille.

Lisäksi eurooppalainen sivilisaatio vaatii edustajiltaan *common senseä*, asiallisuutta ja reaalityä. Mutta ihminen kaipaa myös äärettömyyttä, haltioitumista, seikkailua, sankaruutta ja pyhyyttä. Le Guinin ja Tolkienin romaanit täyttävät tässäkin mielessä tyhjiön.

Psykoanalyysin oppien mukaan voisi Le Guinin ja Tolkienin romaanit nähdä jonkinlaisena terapiana modernin "tervejärkisen", tehokkaan, rationaalisen massasivilisaation ihmiselle, joka on menettänyt jotain inhimillisyydestään. Kuten psykoanalyysi korostaa, ihminen kaipaa myös haavetta, unta ja fantasiaa. Ehkä jyrkin pasifistinen asennekasvatus voisi vielä kerran ottaa pohdittavaksi, missä kulkee "vaarallisen" taiteen raja. Onko väkivaltaa, raakuutta ja sadismia moraalin varjolla kuvaava aikuisten satu "vaarallinen" vai voisiko se, samalla tavoin kuin huumori, palvelella jonkinlaisena terapiana, kaiken aggressiivisen, moraalisesti arvokkaan, animaalisen ja alitajuisen harmittomana purkaustienä.

Tolkienin ja Le Guinin romaaneissa on jotain samansuuntaista vuosisadallamme keskeisimmän esteettisen ja filosofisen aatevirtauksen kanssa. Aikamme korkeakirjallisuudesta kuuluu mahtava protestihuuto lattean rationalisuuden tyranniaa vastaan. Valistuksen järjen ja romantiikan irrationalismin välinen heiluriliike ei ole meidänkään vuosisadallamme pysähtynyt. Se on pikemminkin kiihtynyt.

Jo vuosisadan alun modernistisissa esteettisissä virtauksissa asetettiin kyseenalaiseksi 1800-luvun realismi, naturalismi ja tieteooptimismi. Expressionismi, surrealismi tai kubismi vaativat uutta todellisuuskäsitystä, joka ottaisi huomioon alitajuisen ja vaistonvaraisen fantasia-ihmisen. Näissä taidesuunnissa oli jo tavallaan kumottu se oletamus, että ihminen ja hänen todellisuutensa olisivat yksiselitteisen objektiivisesti punnittavissa ja mitat-

tavissa, että ihmisen tulevaisuus ja onni voisivat levätä pelkästään järjen ja tieteen varassa.

On ollut monessa mielessä tarpeellista nähdä ihminen ja hänen maailmansa vailla minäänlaisia mystisiä, transendentiaalisia ja uskonnollisia oletuksia. Se on merkinnyt eurooppalaisen kulttuurin selkiytymistä, syvenymistä ja laajentumista. Mutta tuohon ateistiseen ja rationalistiseen tämän puoleista todellisuutta ainoana oikeana pitävään ajatustapaan on liittynyt yksinkertaistavaa inhimillisyydelle väkivaltaa tekevää asenteellisuutta.

Ihminen on liian helposti ottanut jäähyväisensä kaikesta myyttisestä ja metafysisestä. Hän on ollut vaarassa tukahduttaa itsessään asuvan taiteilijan ja mielikuvitusolennon. Hän on köyhdyttänyt elämäkokemustaan menettäessään pyhyyden tajunsa.

On ilmeistä, että ihminen ei voi palata myttiikkaan, teokraattiseen yhteiskuntaan tai myyttiseen kulttuuriin. Mutta vaikka uskonnot ja mystiset liikkeet ovat osoittautuneet valheellisiksi, on niissä sittenkin jotain inhimillistä.

Järjen on oltava alituisesti uudistuva elämänläheinen voima. Juuri sen ystävyys kaikkea vaistonvaraista kohtaan osoittaa, että se ei ole elämän ja ihmisyyden perusolemukselle vieras, pelkkä teoreettinen abstraktio. Järki, joka käyttäytyy tyrannimaisesti on joko valanhimoinen tai se pelkää vanhuudenheikkouttaan. Sen tehtävä ei ole vastustaa luontoa ja ihmisyyteen vääjäämättömästi kuuluvaa irrationaalisuutta vaan suoda liikkumistilaa kaikelle spontaanille ja omaperäiselle ihmisessä.

Viimeisen sadan vuoden aikana eurooppalainen ihminen on ollut taipuvainen näkemään ilmiöt yksitulkintaisina, tieteellisinä ja rationaalisina. Siten hän on voittanut paljon aineellisessa ja teknisessä suhteessa. Mutta hän on menettänyt myös jotain, taiteellisenä sivistyksenä inhimillisenä ja ehkä yhteiskunnallisenakin olentona.

Järjen ja realismin pyrkimys yksinvaltiuteen on ollut vaarassa köyhdyttää ihmisten tunne-elämää. Kaikkea irrationaalista on pidetty liian helposti epäintelligenttinä ja vastaavasti mikä tahansa "rationaalinen" ja "intellektuaalinen" on saanut julkisen siunauksen.

Moderni ihminen on ollut vaarassa menettää kykynsä haltioitua ja kokea olemassaolonsa pyhänä. Hän on etäantynyt liian kauaksi elämän vaistoperustasta ja antanut yksi-

puolisten ihanteiden johtaa itseään yksitoikkoisuuteen, ikävystymiseen, lopulta sisäiseen epävarmuuteen ja turvattomuuteen.

Modernissa eurooppalaisessa kristillisyydessä, ennen kaikkea suomalaisessa luterilaisuudessa on jotain huonossa mielessä tämänpuoleista ja käytännöllistä. Se ei välttämättä ole äärettömyyden ja iäisyyskaipuun vertauskuva vaan kompromisseilla valtaa hakevan instituution palvelija. Ihmisen uskonnollinen tarve ei ehkä näiltä osin ole voinut saada ehdotonta tyydytystä.

Poliittiset ideologiat ovat pyrkineet täyttämään elävän uskonnollisuuden osittaisen puuttumisen. Jopa tieteellisyttä julistavat marxilaiset ovat nationalistien ja fasistien tavoin pyrkineet kehittämään omia rituaalejaan ja sekularisoituneita, aggressiivisia myyttejään. Tolkienin ja La Guinin romaanien kasvava suosio selittyy nähdäkseni saman henkisen tyhjiön varassa.

En tarkoita, että eurooppalaisen tai suomalaisen kulttuurin olisi palattava mystiikkaan, irrationalismiin tai salatieteilyyn. Ihmisten uskonnollinen ja metafyyminen tarve vaihtelee suuresti yksilöstä toiseen. En usko että esimerkiksi irrationaalisuutta uhkuva romantiikka olisi korkein kulttuurin muodoista. Mutta luulen, että kulttuurin taiteen ja ihmisyyden nimissä on irrationaalisuudelle annettava se osa, joka sille kuuluu.

Se ei merkitse välttämättä uskonnollisen vakaumuksellisuuden, transendentalismin tai mystiikan edistämistä vaan suvaitsevaisuutta niiden suhteen ja valmiutta kokea koko elämä pyhänä.

Inhimillinen kulttuuri ei voi olla pelkästään rationaalinen ja realistinen tai irrationaalinen ja myyttinen. Milloin järki muuttuu tyrannimaiseksi, irrationaalisuuskin saa helppohintaisia muotoja. Aito vastalause järjen yksinvaltiutta vastaan rappeutuu kollektiiviseksi hysteriaksi, kriittikömmäksä salatieteilyksi tai naiviksi uskonnollisuudeksi.

Inhimillisen kulttuurin on etsittävä tasapainoa älyn ja tunteen loogisen ja myyttisen, ateistisen ja uskonnollisen väliltä. Toisina aikakausina tarvitsemme lähentymistä kuriin, järkeen ja järjestykseen, toisina taas enemmän myyttisyyttä. Inhimillinen kulttuuri katkaa parhaimmillaan kaikki tunteen ja älyn yksilölliset variaatiot.

Tolkienin ja Le Guinin romaanien suosio perustuu mielestäni siihen, että ne vetoavat helposti omaksuttavissa olevan muodon avul-

la aitoon inhimilliseen tarpeeseen, jonka moderni sekularisoitunut massavilisaatio on modernilta ihmiseltä kieltänyt. Tässä mielessä pitäisin lääkkeenä myyttisyyttä ja sakraalisuutta janoavalle eurooppalaiselle ihmiselle. Suomessa, hegeliläis-snellmanilaisessa, rationalistisen luterilaisuuden maassa niiden vaikutus voi olla vielä terapeuttisempi kuin vanhoissa kulttuurimaissa, joissa järki tuntee moniaita salapolkuja ja joissa asenteiden ja aatteiden kirjo on runsaampi.

Tolkienin ja Le Guinin mustavalkoinen maailma, jossa hyvä on erotettu pahasta lisäksi myös osaltaan modernin ihmisen turvallisuudentunnetta, jonka arvonihilismi on häneltä riistänyt. Voi vain toivoa, että hyvän ja pahan välinen taistelu Tolkienin ja Le Guinin romaaneissa ei johda lukijoita moraaliseen naivismiin.

Fantasiaromaanit paljastavat ikäänkuin tiedostamattaan ongelman, mutta eivät lopulta todella auta eurooppalaista ihmistä tiedostamaan sitä. Ne eivät pysty osoittamaan parannuksen mahdollisuutta itse nykyhetkessä tai elävässä perinteessä kuten tekee joku T.S.Eliot. Toisin kuin jollakin Knut Hamsunilla niiden myönteisyys ja myyttisyys ovat liian etäällä nykymaailmasta. Primitiivisyys ja arkaaisuus eivät ole arvoja sinällään, jos ne eivät liity meille ominaiseen monikerrokselliseen ajatus- ja tuntemistapaan kuten ne sen usein tekevät modernissa taiteessa.

Tolkienin ja Le Guinin kuvaamat maailmat ovat maagisia ja myyttisiä hivenen ulkokohmaisella tavalla. Fantasiaromaanien kuvaamat hahmot, konfliktit ja ongelmat ovat yksiselitteisiä. Niiden edustamassa yksityiskohtaisessa mytologiassa on jotain liian suunniteltua. Eurooppalainen korkeakulttuuri tarjoaa virvoitusta sakraalisuuden ja myyttisyyden janoon niin T.S.Eliotin kuin Thomas Mannin tuotannossa monipuolisemmin ja syvällisemmin.

Tolkienin ja Le Guinin romaanien ansio on mielestäni, että ne muistuttavat modernia ihmistä siitä, että elämä on jännittävä, käsittämätön ja suurenmoinen asia. Ne palauttavat mieleen, että ihmisyyteen kuuluu paljon selittämätöntä, yllätyksellistä ja arvoituksellista ja että sankarillisuus ja rohkeus eivät ole paheita. Tolkien ja Le Guin rohkaisevat meitä antaessaan ymmärtää, että elämä on ollut jopa "primitiivisissä" muodoissaan rikasta ja syvää: voimme rikastuttaa tulevaisuuttamme löytämällä uudestaan unohtumassa olevia inhimillisen älyn ja tunne-elämän ulottuvuuksia.

Juhani Rekola:

Mitä kuoleman jälkeen

— persoonallinen puheenvuoro —

Alaotsakkeen mukaan on seuraavassa kysymys persoonallisesta puheenvuorosta. Puheenvuorot lienee aina tarkoitettu persoonallisiksi. Kun puheenvuoron luonne näin mainitaan, tarkoitettaneen että esillä olevasta aiheesta — tässä tapauksessa kuoleman jälkeisen elämän mahdollisuudesta ja tilasta — esitetään oma kanta, ei vain näkökohtia ja mielpiteitä puolesta ja vastaan.

Persoonallinen puheenvuoro ei voi kuitenkaan tarkoittaa sitä, että esitettäisiin vain omia subjektiivisia mietteitä. Persoonallisen on oltava yhteydessä objektiiviseen. Toisin sanoen on kannanotot perusteltava.

Seuraavassa viitataan usein kirjallisuuteen. Ei ole tarkoitus, että paettaisiin mihinkään irrationaaliseen fantasiaan. Runo — niin käsittän — väliin kaikkein näkyvimmin lävistää sen verhon, joka meitä peittää.

I Tämän päivän tilanne

Tämän päivän tilanteesta esillä olevan kysymyksen kohdalla voimme vain todeta, että elämme kaikki aikaa Feuerbachin jälkeen. Ludwig Feuerbach (1804-1872) aloitti teologi-

an opiskelijana ja aikoi evankeliseksi papiksi, tosin ”ajattelevaksi papiksi” kuten hän ilmoitti. Hän siirtyi kuitenkin Hegelin oppilaaksi, aikanaan tämän vasemmistoon ja viimein arvostelijaksi. Feuerbach suoritti ratkaisevan välienselvittelyn kristinuskon kanssa ja kehittyi siinä täyteen ateismiin. Feuerbach yritti näin ratkaista ikuisen länsimaisen ristiriidan taivaan ja maan välillä. Hänestä tuli uuden ajan ateismin isä. Teologian salaisuus on hänen mukaansa siinä, että se on antropologiaa, ja meidän tehtävämme on muuttaa teologia antropologiaksi. Kaikki mikä koskee Jumalaa ja iäistä elämää, on vain inhimillisten toiveitten projisoitumista kuviteltuun maailmaan. Eräässä runossaan hän toteaa: ”Elämä on vain siksi elämää / Koska toista ei ole.” Feuerbachin teosten äärellä avautuivat Marxin ja Engelsin silmät, ja niin hänen perintönsä siirtyi marxilaisuuteen. Edelleen hän vaikutti ratkaisevasti moniin kirjailijoihin ja ajattelijoihin kuten Gottfried Kelleriin, Heinrich Heineen, Richard Wagneriin, Friedrich Nietzscheen ja heidän kauttaan hänen vaikutuksensa säteili laajalti. Ei pidä myöskään sivuuttaa sitä, että Feuerbach vaikutti niin Karl Barthin kuin Martin Buberin uskonnollisten käsitysten selkeämiseen.

Elämme aikaa Feuerbachin jälkeen mistä alasta onkin kysymys.

1. Luonnontieteissä — ja yleensä kaikissa tieteissä — katsotaan, että kysymys kuoleman jälkeisestä tilasta ei kuulu tieteessä käsiteltäviin ja ratkaistaviin kysymyksiin. Mikäli siihen vastataan, on vastaus tavallisesti kielteinen. Vastaukseen vaikuttaa kyllä mistä tieteenalasta on kysymys. Mitä enemmän siirrytään kohti biologiaa (tai sosiologiaa ja psykologiaa), sitä jyrkempi on kielteinen vastaus. Tähän ovat vaikuttaneet jo ne biologit, jotka oman tieteensä pohjalla ovat kehittäneet ateistisia maailmankatsomuksia kuten Ernst Haeckel ja Jaques Monod. Äärimmäisen kielteisestä — eikä suinkaan harvinaisesta — kannasta on esimerkki Desmond Morris'n kirja "Alaston apina". Kun hän ohimennen mainitsee uskon "tämän jälkeiseen elämään", sanoo hän siitä että kyseessä on irvokas oppi. Taas fysiikassa ei kielteisyyttä ole yhtä näkyvää kuin biologiassa. Näin tekee yhdysvaltalainen fyysikko Douglas R. Hofstadter nerokkaassa Pulitzer-palkinnon saaneessa teoksessaan Bachista, Escheristä ja Gödelistä samaten kuin toimittamassaan inhimillistä tajuntaa ja ajattelua käsittelevässä kirjassa "The Mind's I". Hän on computer-filosofi ja pyrkii poistamaan eron ihmisen ja koneen välillä. Jos ennen sanottiin että ihminen on kone, väitetään nyt että kone on ihminen: toisin sanoen että kone voi ajatella. Uusi computer-filosofia on erittäin mielenkiintoinen osa nykyistä fysiikkaa tai filosofiaa.

2. Kaunokirjallisuus sivuuttaa yhä näkyvämmiin kysymyksiin, jotka koskevat kuoleman jälkeistä tilaa. Mikäli niitä käsitellään, tapahtuu se usein parodian muodossa. Näin on esimerkiksi sveitsiläisten Friedrich Dürrenmattin "Meteorissa" sekä Max Frischin "Triptychonissa". Molemmissa on aiheena ylösnousemus sekä mukana epäilevä, avuton pappi. Bertolt Brechtin "Kotipostillassa" on asenne selvä ja jyrkkä. Eräs runo päättyy ohjelmallisesti: "Te kuolette kaikkien eläinten mukana / Eikä mitään tule jälkeensä."

3. Tuntuu siltä, että — tästäkin luentosarjasta huolimatta — elämän jatkuvuus kuoleman jälkeen kiinnostaa vähemmän kuin ennen. Harva tulee kysymään evankeliumin miehen tavalla: "Hyvä opettaja, mitä minun pitää tekemän, että minä iankaikkisen elämän perisin?" Kun kysymys häviää, tuntuu siltä että Jumalakaan ei mitään voi. Kirkossa erotetaan nykyisin selvästi tämänpuoleinen ja

tuonpuoleinen ja asetetaan ne toisiaan vastaan. Yritetään epätoivoisesti pitää kiinni siitä, että kirkko olisi juuri tämänpuoleista varten. Kuoleman jälkeinen elämä on dogmi ja sitä ei kielletä, mutta ei se anna elämälle muotoa eikä sisällystä. Harva seurakuntatyöntekijä käsittelee siihen kuuluvia kysymyksiä. Kun Dürrenmattin näytelmää arvosteltiin kirkon taholta ja huomautettiin hänen pappiskuvansa kohdalla, että "nykyajan pappi ei ole tällainen", vastasi kirjailija — Karl Bartin oppilas — että millä tavalla nykyajan ihminen ja pappi suhtautuu ihmeeseen kuten ylösnousemukseen, on kysymys, joka osuu suoraan hänen näytelmänsä ytimeen.

4. Onko suhtautuminen kuoleman jälkeiseen elämään muuttunut siitä mitä se oli ennen, esimerkiksi keskiajalla? Ainakin voi sanoa, että kieltäminen eurooppalaisessa kulttuuritilassa samaten kuin juutalaisuudessa sekä kreikkalaisissa ja roomalaisissa kulttuureissa on ollut yhtä vanhaa kuin myöntäminen. Niin Epikuros kuin Lucretius ja Marcus Aurelius monien muitten ohessa kieltävät tulevan elämän mahdollisuuden tai ainakin epäilevät sitä. "Viisauden kirja" — Vanhan Testamentin apokryfikirjoja — kirjoittaa kuin joku meidän aikamme biologian oppikirja: "Sillä sattumasta me olemme syntyneet, ja tämän elämän jälkeen me olemme, niinkuin meitä ei olisi ollutkaan. Sillä savua on henkäys meidän sieraimissamme, ja ajatus on kipinä meidän sydämemme sykinässä. Kun se on sammunut, raukeaa ruumis tuhaksi, ja henki haihtuu niinkuin kevyt ilma." Kieltäjiä ja myöntäjiä on ollut läpi eurooppalaisen historian. Tuomas Akvinolaisen "Summa pakanoita vastaan" oli tähdätty juuri niitä pakanoita vastaan, jotka istuivat Pariisin yliopiston tuoleilla.

Kuitenkin oli nimenomaan keskiajalla usko elämän jatkumiseen kuoleman jälkeen toisella tavalla elävä kuin nyt. Ernst Bloch kertoo esimerkkinä tästä tapahtuman vuodelta 1700 kirjassaan "Atheismus im Christentum." Murhaaja oli tuomittu kidutukseen ja kuolemaan ja hänet olisi armahdettu, jos hän olisi suostunut ottamaan osaa ns. noitasapattiin. Hän kieltäytyi, sillä hän katsoi että kaikki kannattaa kestää sielun pelastumisen vuoksi. Faust-draama ja sitä hallitseva kysymys sielun pelastumisesta on syvästi keskiaikainen teema.

Niin voi toistaen todeta, että me elämme kaikki aikaa Feuerbachin jälkeen. Kaikki

olemme hänen ajatustensa tartuttamia.

II Vastahuomautuksia

1. Voi jo kysyä mistä tulee uskonto — elämää ja kuolemaa käsittävä — ja jota ilman tuskin yksikään luonnonkansakaan on. Tosin usko Jumalaan, jumaluuteen ja kuoleman jälkeiseen elämään eivät välttämättä liity yhteen. Uuden Testamentin saddukeukset uskoivat Jumalaan mutta eivät ylösnousemukseen. Intian nirvanasta on sanottu, että se on onnea ilman onnellista ihmistä. Kuitenkin niin uskontoa kuin iankaikkisuustoiveita ajatellen voi kysyä mistä tämä usko on tullut? Tietysti tämäkin voidaan selittää biologisesti kuten kaikki muukin (näin esimerkiksi Morris edellä mainitussa teoksessaan). Miksi evoluutio olisi tämän uskon synnyttänyt? Vaikuttaako se edullisesti lajin säilymiseen? Onko evoluution kannalta hyödyllinen buddhalainen elämän halveksiminen tai kristinuskon vaatimus, että on rakastettava vihollisia? Koska luonto ei tee mitään turhaan, mistä on tullut usko että ihminen elää kuoltuaankin? Itse asiassa tämä usko on aivan ihmeellinen, jollei sitä vastaa mitään todellisuudessa. Olisiko meihin istutettu toiveita, jotka ovat periaatteessakin toteutumattomia? Tuntuu siltä, että usko iankaikkisuuteen on paratiisissa istutettu meidän geeneihimme. Tosin vaikuttaa siltä, että myös epäily on sieltä saanut alkunsa. Venäläisjuutalainen Leo Schestow asettaa teoksessaan ”Ateena ja Jerusalem” sovittamattomasti vastakkain tiedon ja elämän puut. Edellinen tuo kuoleman, jälkimmäinen sen toivon, jonka edessä järki on avuton.

2. Kun sanotaan ettei kuoleman jälkeen ole mitään, voi jo yrittää analysoida tämän väitteen sisällystä. Jälleen kokee miten heikosti kieli tuntuu vastaavan todellisuutta. Ernst Hemingway väitti, että maailmansotien jälkeen vain kadun- ja henkilönimet ovat tarkkoja ja Gottfried Benn oli sitä mieltä, että meidän kielemme kelpaa tulkitsemaan vain liikeasioita mutta ei lainkaan metafysisiä ongelmia. Kun sanomme että mitään ei ole, sanomme itse asiassa: on ei mitään. Jotain siis on. Emme kuitenkaan kykene käsittämään täydellistä olemattomuutta ja tyhjyyttä. Metafysiikka alkaa siitä, kun ällistyneenä kokee sen ihmeenä että jotain on. Tämä oli kokemus, joka ulottui Leibnizista vanhaan Schellingiin, Wittgensteiniin, Heideggeriin. Abso-

luuttista tyhjyyttä emme kykene kuvittelemaan. Oleva saattaa meidät ihmettelemään. Tämä kokemus ja siitä tietoiseksi tuleminen alottaa mytafysiikan.

3. On sanottu, että usko kuoleman jälkeiseen elämään on pelkkää toiveajattelua. Toiveajattelu ei kuitenkaan lausu mitään uutta todellisuudesta. Että jotain toivotaan, ei vaikuta vähääkään toivotun olemassaoloon tai olemattomuuteen. Yhtä vähän on näin sen kohdalla, mitä pelätään.

Sanotaan, että hätä ja tuska on juuri johtamassa toiveajatteluun, siihen toivoon, että kaikki kerran korjataan. Kokemus osoittaa, että näin ei ole. Keskitysleireissä ei ollut herätyksiä eikä pakenemista ”uskonnon lohdukukseen”. Epätoivoinen tilanne vaati kaikki voimat elämän säilyttämiseen. Iankaikkisuustoivo edellyttää tiettyä määrää elinvoimaa. Toivoton ulkonainen tilanne johtaa tavallisesti henkiseen ja hengelliseen toivottomuuteen. Jos onni ei luo uskoa, vielä vähemmän onnettomuus.

Jonkunlaisesta toiveajattelusta, merkillisestä ja ristiriitaisesta, on eräs esimerkki espanjalaisen Miguel de Unamunon ajattelu. Unamuno asettaa vastakkain järjen ja sydämen. Järki todistaa, että mitään ylösnousemusta ei ole, sydän vaatii, että se on. Unamuno mainitsee psalminsanon: ”Hullu sanoo sydämessänsä: ”Ei ole Jumalaa.”” Miksi hän on hullu? Siksi koska hän sanoo näin sydämessänsä. Jos hän sanoisi näin järjellään, hän ei olisikaan hullu. Järjen ja sydämen välinen ristiriita luo Unamunon mukaan tämän elämän agonian. Unamunolle ei sydämen vaatimus merkinnyt vain yleistä ja epämääräistä iankaikkisuutta vaan sitä, että me saamme kerran herätä kaikkine muistoinemme ja säilyttämme yhteyden elettyyn elämään. Unamunon mestarillinen pienoisromaani ”Hyvä, pyhä Manuel, Marttyyri”, ilmestyy muuten syksyllä suomenkielisenä. Se kertoo papista, joka menettää uskonsa iankaikkiseen elämään mutta salaa epäilynsä rakkaudesta onnettomiin seurakuntalaisiinsa.

4. Luonnontieteillä on myös sellaiset edustajansa, jotka ovat avoimet uskontoon nähden. Heitä ovat erityisesti ne platonistit, joita on monia fyysikoiden ja matemaatikkojen joukossa. Platonismi voi kyllä merkitä monia asioita. Suuri matemaatikko Georg Cantor, joukko-opin luoja, oli sitä mieltä, että kokonaislukujen ääretön sarja ei ole vain inhimillinen ajatusmahdollisuus, vaan että nämä luvut

ovat todella objektiivisesti olemassa. Suurin elävistä saksalaisista fyysikoista Carl Friedrich von Weizsäcker tunnustaa, että Platon on ainoa filosofi jonka parissa hän tuntee olevansa kotonaan. Hän tahtoo liittyä siihen linjaan, joka alkaen Platonista kulkee yli Kopernikuksen, Galilein, Keplerin. Kaikki nämä kolme tukeutuivat enemmän Platoniin kuin Aristoteleeseen toisin kuin yleensä luullaan. Platon ei ollut heille kuitenkaan se filosofi, joka uusplatonismin tulkitsemana kohottaa sielun luolan pimeydestä ideain kirkkaaseen maailmaan. Heidän Platoninsa johdattaa ideoitien pariin nousseen sielun takaisin luolan varjojen keskelle ja siellä sitten kokemaan kaiken havaitun ideain valossa. Ideat merkitsevät silloin matematiikkaa. Matematiikka paljastaa luonnonlait ja ne ovat ainoat mitä ihminen voi tuntea. Mitä materia on, se jää lopulta aina avoimeksi. Näin on nimenomaan nyt meidän aikamme ydinfysiikassa. Max Planck kirjoittaa luonnonlakien osoittavan: "... että on olemassa ihmisistä riippumaton järkevä maailmanjärjestys ja että toiseksi tämän maailmanjärjestyksen olemus ei ole koskaan suoraan tunnettavissa vaan vain epäsuorasti tai sitten se voidaan aavistaa (esitelmä Religion und Natur, 1937). Mitä kuoleman jälkeen on, se jätetään yleensä avoimeksi. Näin tekee myös von Weizsäcker, vaikka hän esittääkin kysymyksen "Mihin vie kuolema?" ("Der Garten des Menschlichen"). Joku antaa kysymyksen selvän ja kristillisen vastauksen. Sen antaa esimerkiksi sveitsiläis-saksalainen fyysikko Walter Heitler.

Vastakkain ovat biologia ja teologia, oppi elämästä ja Jumalasta. "Biologia" merkitsee yritystä antaa vastaus elämän ongelmaan järjestelmän sisällä. Omaa vertausta käyttäkseni: Olemme täydellisesti automatisoidussa tehdashallissa, jossa ei ole ainuttakaan työntekijää. "Biologia" yrittää selittää tämän tehtaan toimimaan rakennuksen sisällä ilman että otetaan huomioon mitään ulkopuolisia tekijöitä. "Teologia" tarkoittaa, että joko avataan ikkunat tai jos se ei ole mahdollista, lyödään seinät rikki. Teologia yrittää selittää tapahtuvan tarkastelemalla sitä ulkoapäin. Matemaatikko Kurt Gödel todisti kuulussa väitelmässään, että missään järjestelmässä ei voida kaikkea selittää tämän järjestelmän puitteissa. On käytävä ulkopuolelle.

Teologiaa on, kun Einstein sanoo mainiten suuren opettajansa matemaatikko C.F. Gaussin nimen: "Minuun on vaikuttanut Dosto-

jevski sanomattoman paljon enemmän kuin Gauss."

Teologisen näyn maailmaan esittää italialainen Umberto Eco maailmankuulussa bestseller-romaanissaan "Ruusun nimi" eräässä kohdassa. Romaanin päähenkilö on selvittänyt näyttämönä olevan luostarin kirjaston salaisuuden. Hänen oppilaansa kysyy häneltä: "Sanokaa minulle, miten te kykenitte selittämään kirjaston arvoituksen kaikkea ulkopuolelta tarkastaen, kun se taas pysyi suljettuna kun olitte sisällä?" Hän saa vastauksen: "On niin kuin maailman lain suhteen. Jumala tuntee sen, koskapa hän ennen maailman luomista laati sen hengessään, siis samalla loi sen ulkoapäin. Sitä vastoin me ihmiset emme tunne sitä, koska me elämme maailmassa ja löydämme sen jo valmiina edessämme."

Sanoisin että viime vuonna Suomessa ilmestyneistä kirjoista Pekka Kuusen teos ("Tämä ihmisen maailma") on "biologiaa", Paavo Rintalan ("Valehtelijan muistelmat") taas "teologiaa".

Jos järki, äly on vain evoluution tuotetta, voiko sen varaan rakentaa? Leszek Kolakowski uudessa kirjassaan "Jollei Jumalaa ole" (saksankiel. "Falls es keinen Gott gibt".) huomauttaa, että Dostojevskin väite: jollei Jumalaa ole, on kaikki luvallista, on myös tietoteoreettinen väittämä. Jollei Jumalaa ole, ei meillä ole minkäänlaisia mahdollisuuksia määritellä mikä on totuus. Sana totuus on silloin vain tyhjä sana. Olen joskus sanonut kärkeästä, että Jumalan olemattomuuden voi todistaa vain mikäli Jumala on. Kolakowski asettaa muuten tässä teoksessaan vastakkain ateistisen ja uskonnollisen mallin ja tulee siihen tulokseen, että ne ovat molemmat samanarvoisia todistamiseen nähden. Kun Feuerbach yrittää ratkaista ristiriidan taivaan ja maan välillä kieltämällä edellisen, niin Kolakowski katsoo että niitten välinen ristiriita on sovittamaton.

5. Tämän päivän kaunokirjallisuudessa otetaan kuoleman jälkeisen elämän jatkumisen mahdollisuus ainakin väliin vakavasti. Tosin ei pidä luulla, ettei se voisi tapahtua näin parodianakin muodossa. T.S.Eliot kysyy Hesekieliä seuraten: "Voivatko nämä luut tulla eläviksi" (Ash-Wednesday), ja Sylvia Plath vastaa: "Pian, pian, pian, liittyy liha / jonka haudan kuilu soi / takaisin minuun / ja minä olen jälleen hymyilevä nainen / Olen vain kolmenkymmenen / Kuten kissal-

la minulla on yhdeksän elämää kuoltavana” (Lady Lazarus). Saksalainen Marie Luise Kaschnitz käsittelee monessa runossaan kuolemaa, ja aina väliin nousee tulevan elämän kuva eteen. Runosikermä Requiem kuuluttaa tuskaa rakastetun kuoleman johdosta: ”Eikä lohtua ole, koska sinä olet ollut lohtuni / Eikä neuvoa ole, koska sinä olet ollut neuvoni / Eikä suojaa ole, koska sinä olet ollut suojani...” Sitten kuuluu kesken valituksen: ”Kerran olen nouseva ylös / Kuten kaikki lyödyt...”

Kaunokirjallisuuden elämänkuvat ovat kylä usein vain toiveitten luomia heijastuksia, mutta heijastuksenkin takana on todellisuus.

6. Kaikki ei ole niin selvää kuin miksi se yritetään selittää. Salaisuus ja mysteeri säilyy, vaikka näitä käsitteitä käytetään tunnetusti väärin. Saarnaajan kirjassa (3:10-11) puhutaan eräässä kohdassa siitä, miten Jumala on pannut iankaikkisuuden meidän sydämiimme. Tämä alkukielen epävarma kohta on käännetty monella tavalla. Edessäni oleva saksankielinen katolinen raamattu kääntää sen seuraavasti (suomennettuna): ”Minä näin sen rasituksen jonka Jumala on pannut ihmislasten päälle, että he sillä itseään rasittaisivat. Hän tekee kaiken ja jokaisen oivallisesti omaa aikaansa varten. Tosin hän on antanut heille myös käsityksen koko aikajärjestyksestä kuitenkin ilman että ihminen voisi käsittää sitä työtä minkä Jumala suorittaa, ei alkua eikä loppua.”

III Mitä kuoleman jälkeen?

Jos uskoo kuoleman jälkeiseen elämään, on valittava kahden mallin välillä. Toinen malli on se, että kuolemattomuus kuuluu mukaan olennaisesti jo ihmisenä olemiseen. Kysymys on silloin sielun kuolemattomuudesta. Ruumis häviää, sielu ei, ei ainakaan sen ”järkevä osa”. Tämän yritti Sokrates todistaa Faidon-dialogissa. Uskon sielun kuolemattomuuteen ei tarvitse välttämättä liittyä uskoon Jumalaan, jumaluuteen. Sokrates puhuu kuolinpäivänään jumalista, mutta tämä on vain sivulinja eikä mikään peruste hänen uskolleen. Voipa hän väittää, että eläintenkin (joutsenten) sielut ovat kuolemattomia.

Ooppiin sielun kuolemattomuudesta voi liittyä monenlaisia okkultisia käsityksiä. Sokrates puhui jälleensyntymisestä, sielun siirtymisestä kuoleman jälkeen toiseen olentoon. Sil-

loin on kysymys myös sielun preeksistenssistä. Esaias Tegnér, jonka syntymän 200-vuotisjuhlaa on askettäin vietetty, kysyy eräässä kirjeessään: ”Miksi iankaikkisuus kulkisi vain eteenpäin, ei koskaan taaksepäin? Jos sielu on kuolematon, on sen pitänyt olla jo ennen” (lainaus Olle Holmbergin teoksesta ”Sommar med Sokrates”). Spiritismiin ja muihin sen kaltaisiin ilmiöihin on nimenomaan katolisen kirkon kanta ollut selvä. Vuonna 1917 kiellettiin katolisia kristittyjä osallistumasta spiritistisiin istuntoihin ja selitettiin ne paholaisen toimintana.

2. Toinen malli on usko ruumiin ja koko ihmisen ylösnousemiseen tai ylösherättämiseen. Tämä usko on siinä määrin ristiriidassa kaiken kokemuksen ja ajattelun kanssa, että se on mahdollista vain yhteydessä uskoon Jumalaan. Paavali kysyy kuningas Agrippan edessä: ”Miksi on teistä uskomatonta, että Jumala herättää kuolleet?” Itse asiassa tämä ei ole lainkaan ihmeellistä. Ihme sisältyy Jumalan olemassaoloon. Jos hän on olemassa, ei mikään muu ole ihmeellistä. Ilman Jumalaa ei ylösnousemus ole vain ihmeellinen, se on mahdotonta.

3. Kumpi malli on todennäköisempi: sielun kuolemattomuus vai ruumiin, ihmisen ylösnousemus? Vai onko kumpikaan mahdollinen? Kukaan ei ole palannut kertomaan tästä kokemuksestaan. Joku on palannut rajalta, kukaan ei rajan takaa. Stendhalin romaanissa ”Punainen ja musta” mainitsee sen päähenkilö Julien Dantonin sanoneen kuolinpäivänsä aattona ”rämeällä äänellä”: ”merkillistä, mestata-verbiä ei voida taivuttaa kaikissa aikamuodoissa; voidaan kyllä sanoa: minut mestataan, sinut mestataan, mutta kukaan ei sano: minut on mestattu.” Kuitenkin Gabriel García Márquez’n romaanissa ”Kuulutetun kuoleman kronikka” huutaa sen lopulla päähenkilö Santiago Nasar: ”He ovat tappaneet minut” (seuraan tässä ruotsalaista käännöstä). Stendhalin Julien kyllä jatkaa kieliopillisia mietteitään ja toteaa: ”Miksi ei ... jos on haudantakainen elämä?”

4. Epäilyn kasvaessa moneen ennen uskotuun nähden on minussa kuitenkin yhä vahvistunut usko, että elämä ei pääty kuolemaan vaan jatkuu. Tässä on puheenvuoroni hyvin persoonallinen. Mitään materiaalia tämän uskon perustelemiseen minulla ei ole. Tämä uskon voi minulla liittyä vain uskoon Jumalaan ja Jeesukseen, joka tämän ylösnousemisen voi mahdollistaa. Tässä on minun puhuttava

hyvin hiljaa ja vaatimattomasti. Tiedän hyvin miten vähän uskottava on pappi, kun hän ilmoittaa uskovansa iankaikkiseen elämään. Mitä hän voisi muuta tehdä? Kuuliija tai luki- ja kyllä tietää mitä häneltä on odotettavana. Kun olen lukenut rinnan Hans Küngin ja Leszek Kolakowskin ajatuksia iankaikkisesta elämästä, teologin ja maallikon, molempien esittäessä hyvin samantapaisia ajatuksia, on maallikko paljon todistusvoimaisempi. Tietää ettei hänen tarvitse johtua niihin tuloksiin, joita hän esittää. Teologiin nähden ei voi näin päätellä. Teologi ei voi väittää ettei Jumalaa ole. Se on loogisestikin mahdotonta. Jos hän sen tekee, hän ei ole enää teologi.

5. Horkheimer näki sanomattoman vaaran koko yhteiskunnalle ja kulttuurille siinä, jos teologia häviää. Teologialla hän tarkoitti lähinnä transsendenssin kokemista. Vielä vaarallisempaa on, jos tämä tapahtuu kirkon kohdalla, kuten nyt näyttää tapahtuvan. Kirkko saa ainoan valtuutuksen toiminnalleen siinä, että on olemassa Jumala ja elämä kuoleman jälkeen. Jos sen toiminnan perusteita etsitään muualta, on tilanne onneton. Kaikki muu uskon sivuuttamisen korvaavana tapahtuva toiminta on sellaista, minkä muut kykenevät hoitamaan ja yleensä paremmin. Kirkko on laitos, koska se toimii tässä maailmassa ja ihmisten keskellä ja heidän hoitamanaan. Jos siltä puuttuu ylösnousemususko, on se pelkkä laitos eikä silloin todista kenellekään.

6. On sanottu Feuerbachia seuraten, että uskon häviäminen kuoleman jälkeiseen elämään vapauttaa ihmisen näkemään tämän maan, jonka päällä hän elää ainoan eämänsä. Feuerbach tahtoi tehdä ”tuonpuoleisen kandidaateista tämänpuoleisen opiskelijoita”. On hyvin kyseenalaista vapauttaako se ihmisen, jos tämänpuoleinen muodostuu ainoaksi todellisuudeksi. Niin voidaan kyllä väittää. Muutakin voidaan väittää. Jokaisesta uskomuksesta voidaan tehdä hyve. Voidaan vaatia ihmiset kävelemään käsillään ja väittää, että se vapauttaa heidät. Eikö juuri se vapautta, että elämä on jatkuva ja että tästä uskosta leviää hohde yli tämän elämän? Vapautta sävyttää kyllä vakavuus, sillä kaikesta on tehtävä tili. On kyllä myös väärää vakavuutta, joka sitoo. Ilman uskoa on kaikki kuolemanvakaavaa, ainakin sen pitäisi sitä olla. Shakespeare kirjoittaa ”Venetsian kauppiassaan”: ”Pannette maailmahan liian arvon: / Ken liaks sitä murehtii, sen hukkaa.” Kaikki on silloin

lopullista ja viimeistä. Jos on iankaikkisuus, on kaikki vain viimeistä edellistä. Silloin voi kärsiä hullutusta. Silloin on nauru mahdollinen.

7. Usko kuoleman jälkeiseen elämään on myös hyökkäys kaikkea taantumusta vastaan. Sveitsiläinen Kurt Marti kuvaa tätä eräässä runossaan ja kirjoittaa siinä mm.:

”mutta tulee ylösnousemus
aivan muuta kuin mitä luulimme
tulee ylösnousemus joka on
jumalan nouseminen herroja vastaan
ja kaikkien herrojen herraa kuolemaa
vastaan.

Ei ole lainkaan varmaa, että pelkän ajallisen elämän varaan rakentuva elämänkäsitys on edistyksellistä. Tästähän on erityisesti Brecht nähty todisteena. Kun nyt ovat ilmestyneet Brechtin rakkausrunot, paljastuu niissä ääritaanomuksellinen mies, jolle nainen on vain käyttöesine. Usko iankaikkisuuteen vakuuttaa, että kaikki kerran korjataan. Pyövelien riemu ei ole oleva viimeinen sana. Uhrit tulevat voittamaan. ”Mutta ei jää pimeään se, mikä nyt on vaivan alla”, Jesaja 8:23a.

8. Dostojevskin ”Karamazovin Veljeksien” lopussa nuori Kolja kysyy: ”...sanooko uskonto totta siinä, että me kaikki nousemme kuolleista ja heräämme uuteen elämään ja näemme toinen toisemme...” Alesja vastaa: ”Ehdottomasti me nousemme kuolleista, ehdottomasti näemme toisemme ja kerromme iloisina ja riemuiten toisillemme kaikki mitä on tapahtunut...”

9. Niin tämä ”persoonallinen puheenvuoro” ei ole ollut lainkaan vastaus esitettyyn kysymykseen ”Mitä kuoleman jälkeen” vaan pikemminkin kysymykseen ”Onko mitään kuoleman jälkeen?” Voin vastata juuri samoin kuin Kaschnitz runossaan ”Elämä kuoleman jälkeen”:

”Uskoteko — minulta kysyttiin
kuoleman jälkeiseen elämään
Ja minä vastasin: kyllä
Mutta sitten en osannut
antaa tietoa siitä
Miltä kaikki näyttäisi
siellä.”

Tämän jälkeen runoilija esittää hauraita kuvia, vertauksia, näkyjä iankaikkisuudesta. Viimeinen säkeistö kuuluu:

”Siis ette enempää, kysyvät kysyjät
odota kuoleman jälkeen?
Minä vastaan
En vähempää.”

Kalle Könkkölä:

Vammaisten asema ja ongelmat yhteiskunnassa

Mitä merkitsee olla vammainen ihminen? Sana vammainen on sinänsä mielenkiintoinen, sillä aikojen kuluessa kielenkäyttö vammaisuudesta puhuttaessa on vähitellen muuttunut. Olihan meillä viime vuosisadalla vaivais-hoitoasetus ja neljäkymmentäluvulla laadittu invalidihuoltolaki. Erityiskoulujen nimissä muutos myös näkyy: meillä on ollut raajarikkoisten koulu, nykyään lapsi-invalidien koulu ja eräässä lakiesityksessäkin puhutaan jo vammaisten lasten koulusta.

Vammaisuuden määrittäminen ei ole helppoa. Näihin päiviin asti on asiaa lähestytty miltei yksinomaan lääketieteellisen diagnostiikan kannalta. Tämä ei kuitenkaan anna tilanteesta oikeaa kuvaa. Asian selventämiseksi on syytä käsitellä muutamia seikkoja. Ensimmäinen näistä on se, *että vammainen on ihminen*. Tämähän tuntuu itsestään selvältä mutta unohtuu vammaisten henkilöiden kokemusten mukaan kovin usein. Erityisesti vaikeavammaisia henkilöitä kohdellaan usein outoina otuksina, joilla näkyvän vamman lisäksi oletetaan olevan joukko muitakin toimintakyvyn vajavuuksia.

Sokean tai liikuntavammaisen oletetaan olevan lisäksi kuuro, ja yleensäkin vammaisten älykkyydeltään perin vaatimattomalla tasolla. Esimerkiksi kuuroja monet pitävät tyhminä koska eivät pysty kommunikoimaan

heidän kanssaan viittomakielellä. Myös yhteiskunta on ottanut vammaisia kohtaan holhoavan asenteen, vammaisten ei katsota olevan asiantuntijoita heitä itseään koskeissa asioissa, vaan vastuun niistä ottavat viranomaiset.

Tyypillinen tapaus sattui kerran teatterissa, jossa pyörtuolia käyttävä henkilö oli kannettava portaita pitkin. Vahtimestari huusi kahdelle muulle: ”Tuokaa se tuoli tänne”, jolloin tuolissa istuva henkilö vastasi narkästyttävästi: ”Saanko minä tulla mukaan vai pitääkö minun jäädä tänne.”

Erityisen vakavat seuraukset saattavat olla edellä mainitun kaltaisesta asennoitumisesta silloin kun kyse on nuoren vammaisen ihmisen elämänuran valitsemisesta. Otetaanpa esimerkkinä vaikeasti liikuntavammainen nuori; tekeekö hän itse päätöksensä itseään koskeissa asioissa vai tekeekö sen viranomainen. Tällä hetkellä on tilanne se, että viimeisen sanan sanoo viranomainen. Hän pystyy käytännössä määrittämään opiskelun kannalta välttämättömistä tukitoimenpiteistä, joista liikuntavammaisten kohdalla keskeisimpiä on kuljetuspalvelu.

Erään käytännön esimerkkinä syyskesällä -81 tapahtunut: Liikuntavammainen opiskelija halusi aloittaa tenttiin lukemisen elokuussa. Tätä varten hän tarvitsi luvan käyttää Helsin-

gin kaupungin kuljetuspalvelua. Työhuolto-toimistosta vastattiin, että lukukausi alkaa vasta syyskuussa ja opiskelumatkatkin ovat mahdollisia vasta silloin.

Toiseksi vammainen on ihminen, jolla on vammaksi kutsuttu ominaisuus. Vammaisuus ei merkitse ihmiselle sen enempää, mutta toisaalta ei myöskään sen vähempää. Jokaisella meistä on suuri joukko erilaisia ominaisuuksia, joiden summa me itse olemme. Jokaisella meistä on oma ikänsä, sukupuolensa, pituutensa, painonsa, oma hiusten värinsä, oma kykynsä liikkua, nähdä ja kuulla, omat luonteenpiirteensä ja lahjakkuutensa. Jotkut näistä ominaisuuksista ovat samoja kuin jollakin toisella ihmisellä, jotkut ominaisuudet ovat yleisiä, toiset taas harvinaisia. Jokainen ihminen on oma kokonaisuutensa, kahta täysin samanlaista ihmistä ei ole.

Yhteiskunnassamme ei luokitella ihmisiä silmien värin perusteella. Silmien väri ei vaikuta ihmisen toimintaan, mutta jos näkökyky heikkenee, se vaikuttaa haittaavasti. Nyt käykin niin, että ihmiset luokitellaan heikosta näöstä johtuen omaksi ryhmäkseen, näkövammaisiksi. On kuitenkin muistettava, että on kysymys ihmisen yhdestä ainoasta ominaisuudesta, joka ei suinkaan tee näkövammaisia muuten keskenään samankaltaisiksi.

On selvää, että fyysiseltä suorituskyvyltämme eroamme toisistamme. Muutamat meistä pystyvät harvinaisiin ja vaativiin suorituksiin, esimerkiksi juoksemaan 10 000 metriä alle 28 minuutin. Suurin osa ei tällaiseen pysty, mutta hitaampia juoksijoita ei kuitenkaan yleensä pidetä suorituskyvyltään epänormaalina huonoina saati sitten vammaisina. Vammaisena pidetään ihmistä, joka ei pysty nousemaan portaita tai ylettymään hissin painonappeihin.

Tyypillistä on se, että vammaisiksi luokitelluilla ihmisillä *oletetaan olevan erilaisia tälle ryhmälle ominaisia luonteenpiirteitä ja taipumuksia.* On harhakuvitelmia, että näkövammaisilla on normaalia parempi kuuloaisti tai että he ovat erityisen musikaalisia. Toisaalta on luonnollista että ihminen, jonka toimintakyky on rajoittunut, keskittää energiansa niiden ominaisuuksien hyväksikäyttöön, jotka ovat jäljellä. On kuitenkin muistettava, että näkövamma sinänsä on vain yksi niistä lukemattomista ominaisuuksista, joista ihmisen persoonallisuus muodostuu eikä tee näkövammaisia keskenään persoonallisuudeltaan samankaltaisiksi kuin silmien väri tai kengän

numero.

Meidän kulttuurissamme vammainen henkilö rinnastetaan sairaaseen. Potilasta ei saa häiritä, hänen on annettava rauhassa ja hiljaisuudessa odottaa paranemista tai kuolemaa. Vammaisen oletetaan olevan syventyneenä jatkuvasti pohdiskelemaan elämän perimmäisiä kysymyksiä nöyrästi kärsien. Tämän takia vammainen vapautetaan normaaleista sosiaalisista velvoitteista tai häneltä jopa kielletään ne, kuten on laita ihmisen ollessa sairas.

Vamma on teoreettisesti rinnastettavissa muiden ominaisuuksien kanssa. Käytännössä ei näin kuitenkaan ole asianlaita. Vamman tyypillinen ominaisuus on se, että se rajoittaa ihmisen elämää ja aiheuttaa monenlaisia hankaluuksia. Silmien väri ei estä sanomalehden lukemista ja siten tiedon saantia kuten näkövamma, se ei vaikeuta linja-auton käyttämistä kuten liikuntavamma. Monet vamman aiheuttamat haitat ovat puhtaasti teknistä laatua ja niitä on siten teknisin toimenpitein mahdollista vähentää tai jopa kokonaan poistaa. Esimerkiksi liikuntavammaisuus on siinä mielessä suhteellinen käsite, että lievästikin vammainen henkilö joutuu kohtuuttomiin vaikeuksiin rakennuksessa, jossa on jyrkkiä portaita ilman käsijohteita, raskaita ovia eikä hissejä lainkaan.

Toisaalta hyvinkin vaikeavammainen, sähköpyörätuolinkäyttäjä, pystyy liikkumaan itsenäisesti rakennuksessa, jonka kulkuväylillä ei ole portaita eikä kynnyksiä, jossa hississä on automaattiovet, riittävästi tilaa ja painonapit tarpeeksi alhaalla.

Tästä ajattelutavasta aukeaa meille uusia näköaloja. Vammaisuus ei itseasiassa olekaan pelkästään yksilön ominaisuus *vaan yksilön ja hänen ympäristönsä välinen suhde.* Yksilöön kohdistuvat toimenpiteet ovat rajoitettuja, aina tulee olemaan joukko ihmisiä jotka eivät pysty liikkumaan, näkemään, kuulemaan tai joilla on jokin muu toimintavajavuus. Ympäristöön kohdistuvilla toimenpiteillä voidaan vaikuttaa siten, että vammaisuuden aiheuttamat haitat vähenevät tai jopa poistuvat. Ympäristö on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajemmaksi kuin pelkkä fyysinen ympäristö.

Edellämainitun kaltainen lähestymistapa vammaisuuteen on koettu niin tärkeäksi, että WHO (maailman terveysjärjestö) on kehittänyt uuden vammaisuuden luokittelujärjestelmän. Tässä järjestelmässä vammaisuus jaetaan kolmeen luokkaan:

Imparement — disability — handicap

Luokittelulla ei ole vielä virallista suomen-
nosta. Paula Määttä käännös näistä kolmesta
on vamma — toiminnanvajavuus — sosiaali-
nen haitta. Esimerkkinä kolmijaosta voidaan
sanoa että lihasatrofia kuuluu luokkaan yksi,
siitä seuraa liikuntavammaisuus ja jos uima-
hallissa on paljon portaita syntyy haitta.

Samalla tavalla voidaan puhua myös kol-
men tason ehkäisystä. Ensimmäinen taso on
sairuksien ehkäisyä yleisesti, toisella tasolla
vamma tai vaurio on olemassa ja tällöin on
yksilön kuntouttamisella tarkoitus saada tu-
lokseksi mahdollisimman pieni toimintavaja-
vuus. Kolmas ja vielä usein unohdettu taso on
estää niiden haittojen syntyminen mitä toi-
minnanvajavuus voi tuoda mukanaan.

Seuraavassa on tarkoitus keskittyä niihin
haittoihin mitä vammaisuus tuo mukanaan.
Vammaiseksi syntyminen ohjaa myöhemmin
hyvin ratkaisevasti ihmisen elämää ja tulevai-
suutta. Siinä vaiheessa kun ihminen vammau-
tuu hänet siirretään b-luokkaan melkein kai-
kissa suhteissa yhteiskunnassa.

Vammaiset henkilöt ovat saaneet keski-
määrin huomattavan koulutuksen kuin ihmisi-
set yleensä. Vaikka ihmisellä olisi vamma, joka
ei vaikuttaisi oppimiskykyyn, hän ei lähes-
kään aina saa tarpeeksi koulutusta. Vammai-
set karsiutuvat keskimääräistä useammin
koulutusprosessissa kuin ei-vammaiset. Vam-
maisten vuoden Pohjois-Karjalanselänin pro-
jektissa on tutkittu vuonna 1981 vammaisten
henkilöiden koulutustasoa ja syitä sen mataluuteen.
Tutkimuksen ensimmäisestä osaraportista löytyy seuraava taulukko.

Taulukkoa tutkittaessa käy selvästi ilmi se
ankea todellisuus missä vammaiset henkilöt
joutuvat elämään, koulussa tai työssä on ko-
ko ryhmästä vain kolmasosa (33.9%) Aktiivi-
sen elämän ulkopuolella on kaksi kolmesta
nuoresta vammaisesta.

Taulukon selvitykseksi on mainittava, että
termi invalidi tarkoittaa lähinnä liikunta- ja
tukielinvammaista. Luokka muut sisältää pit-
käaikaissairauksia sairastavia kuten astma,
diabetes, sydänvika, epilepsia, sekä henkilöitä
joilla on hahmotushäiriöitä jne.

Samankaltaisia tuloksia on saatu tutkittaes-
sa vammaisten pääsyä korkeakouluihin (Tuula
Hakkola, 1975). Tällöin kävi ilmi, että
vammaisten ikäluokasta aloitti korkeakou-
luopiskelun noin 3-4% ja vastaavasti koko
ikäluokasta 11-12% eli kaksi kolmesta vam-
maisesta oli kariutunut koulutusprosessista
vammansa vuoksi. Kehitysvammaisia ei tie-
tenkään näihin lukuihin ole laskettu mukaan.

Kriittinen piste karsiutumisprosessissa on
siirryttäessä peruskoulun jälkeen mahdolli-
seen keski-asteen koulutukseen. Lukion käy-
neellä vammaisella on lähes yhtä hyvät mah-
dollisuudet jatkaa opiskelua korkeakoulussa
kuin ikäluokalla keskimäärin. Vammaisen
lapsi voi tietenkin karsiutua koulutusproses-
sissa jo ennen peruskoulua mikäli hänet ns.
vapautetaan oppivelvollisuudesta, mikä tosia-
siassa tarkoittaa oppioikeuden riistoa. Vielä
tänäkin päivänä vaikeavammaisia lapsia va-
pautetaan oppivelvollisuudesta, joskin se on-
neksi alkaa olla yhä harvinaisempaa.

Vammaiset karsiutuvat koulutusprosessista
pitkälti samoista syistä kuin muutkin. Van-

Ammattikouluikäisten (17-25 -vuotiaiden) eri vammaisryhmien
nykyinen olinpaikka Pohjois-Karjalassa (%) sijoittuminen työ-
hön ja koulutukseen ryhmittäin vuonna 1981

%	kehitys- vammaiset	aisti- vammaiset	invali- dit	muut	yhteensä
Kotona	49.6	14.3	48.3	35.5	43.0
Koulussa	14.6	64.3	27.6	22.4	21.5
Työssä	12.2	21.4	10.3	11.8	12.4
Muualla ¹	23.6	—	13.8	30.3	23.1

1 Tähän ryhmään kuuluvat hoitolaitoksessa olevat, eläkettä
saavat ja ne joiden nykyisestä koulu- tai työpaikasta ei ole
tietoa.

hempien sosioekonominen tilanne ja asumisalue vaikuttavat ratkaisevasti ja ilmeisesti voimakkaammin kuin ei-vammaisten ollessa kyseessä. Lisäksi voidaan havaita, että eristävissä erityisopetuksessa oleminen selvästi vähentää jatko-opiskeluun siirtymistä peruskoulun jälkeen.

Vammaisuudesta seuraa huonomman koulutuksen lisäksi myös se, että töissä ollaan huomattavasti keskimääräistä harvemmin. Vailla työtaolevaa ja työpaikkaa etsivää vammaista henkilöä ei meillä pidetä työttömänä, joka hakee työtä, mikäli hän saa työkyvyttömyyseläkettä.

Vammaisten heikon työllisyystilanteen perussyynä on tietenkin yleinen työttömyys. Näissä olosuhteissa vammaiset henkilöt eivät pysty kilpailemaan vähistä työpaikoista tasavertaisesti. Selvänä osoituksena tästä ovat työvoimaviranomaisten kasvaneet vaikeudet työllistää työrajoitteisia kuten vammaisia tässä yhteydessä nimitetään. Myös työtehtävät ovat vuosikymmenien kuluessa muuttuneet. Palveluammatit, erilaiset virasto- ja toimistotyöt ovat lisääntyneet kun taas maatalous- ja käsityöläisammattien merkitys on vähentynyt. Teollisuudessa on automaatio edennyt voimakkaasti. Työntekijöihin kohdistuneet vaatimukset ovat lisääntyneet jatkuvasti. Näinollen on nopeiden muutosten takia uloslyönti työmarkkinoilta kasvanut. Työvoiman vähentämisen tai työtehtävien muuttumisen yhteydessä jää työtä vaille ihmisiä jotka hoitivat tehtävänsä hyvin, mutta eivät kuitenkaan saa enää uutta työtä esimerkiksi vammansa takia.

Vammaisille on tarjottu tavallisen työn tilalle suojatyötä, jonka tarkoituksena on nimensä mukaan antaa mahdollisuus työskennellä avoimia työmarkkinoita suojatummassa ympäristössä, irtisanomisuhka on pieni ja työtä voi tehdä omaan tahtiin. Suojatyö ei kuitenkaan nykyisessä muodossaan ole vammaiselle henkilölle hyvä järjestelmä. Työolosuhteet ovat usein huonot ja ennenkaikkea palkkataso on erittäin heikko. Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman suojatyön vähimmäispalkkatyöryhmän mukaan (elokuu 81) suojatyöntekijöiden palkka vaihteli alle markasta yli 20 markkaan tunnilta. Viimeksimainittu oli harvinainen huippupalkka.

Yhteiskuntamme asenteita kuvaava on työryhmän yksimielinen suositus, että koska suojatyö ei kuitenkaan ole tarkoitettu täysin työkykyisille, ei heidän palkkatasonsa voi olla aivan sama kuin valtakunnallisissa työehtosopi-

muksissa on neuvoteltu. Työryhmä suosittaa 85 % suuruista ansiota työehtosopimuksen mukaisesta vähimmäispalkasta. Työryhmän mukaan edelleen olisi suojatyöntekijän saama työkyvyttömyyseläke, elinkorko tai muu jatkuva korvaus otettava vähentävästi huomioon.

Käytännössä edellämainittu periaate merkitsee sitä, että suojatyöntekijän ansiotasoa ja elintasoa pidetään alempana kuin 'täysin' työkykyisen henkilön. Kuitenkin syöminen, asuminen ja liikkuminen eivät ole halvempaa vaan päinvastoin usein kalliimpaa vammaiselle henkilölle kuin sellaiselle, jolla ei ole liikunta tai toimintaestettä. Nykyisin suojatyökeskukset ovat pääosin vammaisjärjestöjen ylläpitämiä (valtion tuella) ja vain vähäisessä määrin kuntien tai kuntainliittojen. Suojatyöpaikkoja on 2 000 ja tarpeeksi on arvioitu 15 000.

Vammaisten henkilöiden asumisolosuhteet ovat nykyisin huonot ja erityisesti vaikeavammaiset joutuvat asumaan hankalissa ja jopa epäinhimillisissä olosuhteissa. Asumistasoon vaikuttavat seuraavat kolme seikkaa: asunnon laatu, asunnon sijainti ja asumispalveluiden saaminen.

Nykyisin asuntokantamme soveltuu erittäin huonosti vaikeavammaisille, vain harvoihin asuntoihin on esteetön pääsy pyörätuolilla. Erittäin harmillista vammaisten kannalta on se, että lainsäädäntömme sallii edelleen vammaisille käyttökelvottomien asuntojen rakentamisen. Julkisia rakennuksia koskee vuonna 1973 säädetty rakennusasetuksen pykälä 85a jonka mukaan:

"rakennettaessa yleisön käyttöön tarkoitettuja tiloja on riittävää huomiota kiinnitettävä siihen, että niitä voivat käyttää myös henkilöt, joiden liikuntakyky tai kyky suunnistautua on iän, vamman tai sairauden vuoksi rajoittunut"

Tämän pykälän laajentamista koskemaan myös asuntoja ja työpaikkoja ovat vammaisjärjestöt esittäneet toistaiseksi ilman tuloksia.

Itse asiassa eräät nykyisin voimassa olevat viralliset määräykset estävät vammaisten huomioimattamisen asuinrakentamisessa. Aravalainan saamisen ehtona on se, että kerrostaloon ei rakenneta suurempaa kuin neljän hengen hissiä. Hissiiä ei ylipäänsä saa aravataloissa olla mikäli kerroksia on vähemmän kuin viisi. Kansainvälisten suositusten mukaan täytyy hissien olla vähintään 8 hengen standardihissi, jotta se täyttäisi pyörätuolien tilantar-

peen. Asuntohallitus voisi muuttaa, niin halutessaan, edellämainitut määräykset ratkaisevasti paremmiksi vammaisten kannalta.

Tuskin olisi yhteiskunnallemme kohtuuton vaatimus rakentaa tästä lähtien kaikki asunnot sellaisiksi, että pyörätuolia käyttävä henkilö voi vaivatta vierailla niissä ja tarvittavien muutostöiden jälkeen mahdollisesti myös asua. Nykyisin rakennetaan tilanteen helpottamiseksi jonkin verran ns. invalidiasuntoja, jotka ovat erityisesti vammaisille suunniteltuja ja rakennettuja. Tavallisimmin ne sijaitsevat syrjässä keskustasta ja tyypillinen ratkaisu on invalidiasunnon sijoittaminen hissittömän talon pohjakerrokseen. Vierailu ylemmissä kerroksissa asuvien naapurien luona ei ole mahdollista ilman kohtuuttomia hankaluuksia.

Pelkkä sopiva asunto ei riitä vaikeavammaiselle henkilölle, hän tarvitsee lisäksi riittävän määrän asumiseen liittyviä palveluja. Tällaisten palvelujen puuttuessa monet vammaiset joutuvat asumaan laitoksissa. Vaikka kunnallisia kodinhoitajia ja kotiaavustajia saatisiin lisää ei tämänkaltaisen järjestelmä tee itsenäistä elämää mahdolliseksi kaikkein vaikeavammaisimmille. Näitä henkilöitä varten on kehitteillä ns. henkilökohtaisten avustajien järjestelmä. Tämä tarkoittaa sitä, että kunta antaa vammaiselle rahaa millä tämä voi palata itselleen riittävän määrän avustajia.

Henkilökohtaisten avustajien järjestelmä saattaa tuntua ensikuulemalta kalliilta, mutta on syytä muistaa että myös laitoshoido on kallista. Nykyisin (-81) esimerkiksi kroonikko-paikka sairaalassa maksaa yhteiskunnalle n. 40 000 mk vuodessa, vanhainkotipaikka n. 30 000 mk vuodessa ja palvelutalopaikka n. 35 000 mk vuodessa. Kuitenkaan ei esimerkiksi palvelutalo pysty tarjoamaan todellisia itsenäisen elämän mahdollisuuksia. Niissä pystytään henkilökuntaresurssien virheellisestä mitoituksesta johtuen tarjoamaan ainoastaan vähimmäishoido ja sekin talon omilla ehdoilla. Vaikeavammaisen henkilön aktiivisuus ja itsenäisyys edellyttää riittävää määrää henkilökohtaista apua — palvelutalo ei nykyisellään anna mahdollisuutta elämään vammaisen omilla ehdoilla, työnteekoon, harrastuksiin ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista käsitellä kaikkia vammaisuudesta aiheutuvia ongelmia. Oleellista on se, että vammaiset ovat yhteiskuntamme kovaosaisia, heidän osemansa on kaikilla elämän alueilla keskimääräistä hei-

kompi. Tämän lisäksi on erilailla vammaisilla omat ongelmansa. Esimerkiksi näkövammaiset joutuvat elämään informaatioumpiossa. Aikakausi- ja sanomalehtiä ilmestyy äänitteinä vain muutama kappale. Yleensä näkövammaisten saatavissa olevat lehdet ovat erityisesti heitä varten koottuja tai toimitettuja kokonaisuuksia, joissa uutiset ovat pakostakin vanhentuneita. Kirjojen osalta ei tilanne ole sen parempi. Näkövammaisen henkilö saa luettavakseen vain ne kirjat, jotka valtakunnallinen Näkövammaisten kirjasto välittää äänitteinä tai pisteillä. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Helsingin kaupungin kirjastoon tulee vuosittain n. 3000 uutta nimikettä kun vastaava määrä valtakunnallisessa Näkövammaisten kirjastossa on alle 300.

Viittomakielen tulkki ja induktiosilmukka esitelmä- tai puhetilaisuudessa ovat harvinaisuuksia. Diettiinoston saaminen ravintoloihin tai allergiaa aiheuttavien kokolattiamattojen poistaminen julkisista tiloista tuntuvat kovin työläiltä uudistuksilta.

Vammaisten henkilöiden asema yhteiskunnassamme on muuttumassa mutta muutos on kovin hidas. Yhä edelleen perustuu suuri osa vammaishuollostamme hyväntekeväisyyden varaan. Tältä perustalta ei tasa-arvoon ole pääsymahdollisuutta. Toinen suuri este on se, että vammaisen henkilö on menettänyt integriteettinsä. Hänen henkilökohtaiset asiansa ovat viranomaisten jatkuvan kontrollin alaisina. Yhteiskunta ei muutu ennenkuin vammaisille annetaan vastuu ja päätösvalta omissa asioissa, mahdollisuus ottaa riskejä, erehtyä ja oppia erehdyksistään, osallistua itsenäisenä ja täysivaltaisena jäsenenä yhteiskunnan kaikkiin toimintoihin.

Ritva-Liisa Pilhjerta:

Platonin perilliset

Seitsenosaisen Narnia-sarjan päätteeksi vanha Narnia, joka on toinen maailma kuin tämä omamme, tuhoutuu, ja luoja-leijona Aslan luo uuden Narnian. Professori Digory selittää asiaa näin: ”Kun Aslan sanoi, etette te enää ikinä voi palata Narniaan, hän tarkoitti sitä Narniaa, jota te ajattelitte mielessänne. Mutta se ei ollut todellinen Narnia. Sillä oli alku ja loppu. Se oli vain varjo taikka jäljennös todellisesta Narniasta, joka on aina ollut täällä ja tulee aina olemaan — aivan niin kuin meidän oma maailmamme, Englanti ja kaikki, on varjo tai jäljen-

nös jostakin semmoisesta, mikä on Aslanin todellisessa maailmassa. Sinun ei tarvitse murehtia Narniaa, Lucy. Kaikki tärkeä, mikä oli vanhassa Narniassa, kaikki rakkaat olennot ovat nyt päässeet todelliseen Narniaan siitä ovesta. Ja tietenkin tämä maa on erilainen, yhtä erilainen kuin todellinen esine ja sen varjo keskenään ovat erilaiset — tai kuin valve on unen rinnalla. Sen lisäksi hän lisäsi mutisten: ’Se on kaikki Platonilla, kaikki Platonilla; siunatkoon mitä ne oikein opettavat noissa kouluissa’”. Huolimatta voimakkaan kristillisestä symbolisällöstään turvaututaan Narnia-sarjassa lopulta Platoniin ja selitetään asioiden taustaa Platonin luolavertauksen avulla. Platonin mukaan ihmiset istuvat luolassa vangituina ja näkevät ideoitten maailman luolan suuaukosta seinälle heijastuneena. Todellinen ideamaailma on kuin kirkas päivänpaiste ja siinä tapahtuvat asiat, mutta meidän käsityksemme siitä voi olla vain luolaan vangittujen käsitys. Jos haluaisi selittää Lewisin ajatusta vielä toisesta näkökulmasta, voisi ajatella, että fantasiamaailma rinnastuu tässä Platonin ideamaailmaan, mutta epäröiväksi tekee koko teoksen muuten kristillinen sisältö.

Tästä taustasta lähtien olen käyttänyt fantasiakirjailijoista nimitystä Platonin perilliset. Fantasiakirjallisuudessa ja nimenomaan High fantasiassa luodaan tapahtumille omat maailmat. Tällaisia ovat Tolkienin Keski-Maa, C.S.Lewisin Narnia, Ursula K. Le Guinin Maameri, Alan Gardnerin Elidor ja Irmelin Sandman Liliuksen Tulavalli. Se on tietysti kerrontatekninen keino, jonka avulla sekä houkutellaan lukijat uskomaan ensin tähän tapahtumapaikkaan ja sen jälkeen kaikkeen muuhun erikoiseen, mitä kirjailija tarjoaa. Tolkien kertoo maasta, joka muistuttaa kovasti omaa maailmaamme, ja tutkijat ovat sijoittaneet Keski-Maan maapallon historian varhaisempaan kauteen. Hänellä on samat tähdet ja vuorokauden aika kuin meillä, maisemat ovat tuttuja, mutta sellaisessa järjestyksessä, ettei vastaavaa paikkaa löydä maapallolta nykyään. Hän käyttää tuttuja historian ja mytologian aineksia. Science fiction-kirjoissaan Ursula Le Guin varioi pitemmälle, Pimeyden vasemmassa kädessä planeetta on nimeltäänkin Talvi, se elää jääkautta. Mutta tuttu asia sekin on, eri näkökulmasta vain katsottuna.

Kielimiehenä Tolkien loi ensin kielen. Mutta toisen maailman rakentumisesta meillä on kotimaassa kuvaus siitä, miten tällainen maailma voi syntyä. Sen on kertonut Irmelin Sandman Lilius. Irmelin Sandman Lilius on suomenruotsalainen kirjailija, jolla on laaja tuotanto, mutta hän on verraten vähän tunnettu suomankielisellä puolella. Hänen kirjojaan on käännetty kahdeksalle kielelle. Hänen teostensa tapahtumapaikkana on Tulavallin kaupunki. Rouva Suvi -niminen trilogia kertoo tämän suomenruotsalaisen rannikkokaupungin historiaa 1800-luvulla. Osa tapahtumista on realistisia, osa supranormaaleja ja maagisia. Saman kaupungin varhaishistoriaa kerrotaan kirjoissa, jotka käsittelevät kuningas Tullea (Kuningas Tulle, Tullen matka etelään). Kirjailija on työpäiväkirjan muistiinpanoissa kertonut tämän maiseman synnystä. Se koostuu suurelta osin hänen omista lapsuudenmaisemistaan, mutta taustalla ovat myös isoäidin kertomukset. Se visuaalinen kuva, joka kaupungista syntyhetkellä muodostuu, on vaikuttanut kirjailijan tuotannossa toistakymmentä vuotta. Se on muistinpanosta päätellen erittäin voimakas tunneperäinen kokemus myös.

Tove Janssonin Muumilaakso on sekin

muodostunut kirjailijan lapsuudnemaismista, vaikka siinä on ensimmäisissä muumikirjoissa vielä aika paljon eksoottista ainesta (silkkiapinat, kypsyvät appelsiinit). Muumipapassa ja meressä liikutaan jo koordinaatiston mukaan Suomenlahden saaristossa. Ainakin suomalaisilla kirjailijoilla lapsuudenmuistot ja maisemat ovat olleet tärkeitä toisen maailman rakennusaineiksia. Tässä yhteydessä voi viitata Aleksis Kiveen, joka kirjoitti Nurmijärvestä: Nämä seudut ovat minulle ihanimmat maan päällä. Sellainen voima on lapsuuden muistoilla.

Toinen keskeinen asia fantasiakirjallisuudessa on niitten tekstien luomat voimakkaat mielikuvat. Jälleen suomalaiset tekijät sopivat hyvin esimerkeiksi: sekä Tove Jansson että Irmelin Sandman Lilius ovat kuvittaneet teoksensa itse. Tove Jansson oli kuvataiteilija jo ennen Muumi-kirjojen syntyä. He siis tarjoavat kuvallisenkin tarkistusmahdollisuuden. Voimakas visuaalisuus yhdistää fantasiakirjailijat kansanperinteen sadunkertoihin. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on todettu, että parhaat sadunkertajat näkevät satujensa tapahtumat edessään visuaalisina, jopa liikkuvina kuvina. Satu jaksoittuu näiden kuvien mukaan. Siirryttäen oikeastaan kohtauksesta toiseen. Kirjallisuudessa visuaalisuus ei tietenkään ole mikään uusi ja outo ilmiö, puhuuhan runo melkein yksinomaan kuvilla, yleistäen voisi sanoa, että visuaalisuus on kaiken hyvän kirjallisuuden tuntomerkki. Mutta jos se puuttuu varsinkin fantasiakirjasta, siitä tulee lähinnä idearomaani tai allegoria.

Irmelin Sandman Liliuksen tuotanto on jäänyt suomenkielisille lukijoille vieraaksi ehkä sentähden, että perinne, jota hän käyttää hyväkseen, on ruotsinkielisen rannikon perinnettä. Mutta kuningas Tullen hahmotuksessa ovat olleet materiaalina muinaispohjoismainen mytologia, josta kerrotaan Eddassa sekä saagat. Snorri Sturlusonin Norjan kuningassaagat mainittiin jo Tolkienin kääntämisen yhteydessä. Ne ovat kiehtoneet fantasiakirjailijoina mielikuvitusta. Samoin on Lewisin ja Tolkienin yhteydessä mainittu usein ritariaika, jota heidän teoksensa paljolti heijastelevatkin: kuningas Arthurin tarinoita ja keskiajan perintöä.

Kirjailijat näyttävät pyrkivän ratkomaan ongelmia ilman kristinuskoa, ainakin materiaalin tasolla, vaikka aatteellinen symbolitaso olisi lopulta aika kristillinen. Hyvän ja pahan

taistelu on jatkuvasti kiintoisa aihe. Jos Jungin arkkityypiteoria, ajatus, että meillä kaikilla on kollektiivinen alitajunta ja että tämä alitajunta luo kaikilla ihmisillä ja kaikkina aikoina samantyyppisiä kuvia, jotka ilmenevät myyteissä ja unissa, selittäisi sen todella laajan kiinnostuksen, jota fantasiakirjallisuutta kohtaan tunnetaan, niin toinen Jungin teoria kuvittaa mielestäni hyvin seuraavaa kirjaa ja kirjailijaa. Kirjailija on yhdysvaltalainen Ursula Le Guin ja kirja on kolmiosainen Maameren tarinat. Maameren tarinoissa kuvattulla planeetalla (tai sen osalla) uskotaan magiaan, se on tärkeä ja jokapäiväinen osa ihmisten elämää. Magia perustuu paitsi taikomiseen, myös vanhan, jo kadonneen peruskielen, tosi-puheen, osaamiseen. Le Guinin päähenkilö on kirjan alussa nuori, syrjäisessä keskuksessa asuva poika, jolla havaitaan poikkeukselliset kyvyt magiaan jo lapsena. Hänet lähetetään maagien kouluun ja sielläkin hän menestyy erinomaisesti, kunnes alkaa ylpeillä taidoillaan ja saa peräänsä varjon, jonka hän voittaa vasta sitten, kun uskaltaa kääntyä sitä päin. Maagi Ged tekee kirjan aikana Jungin tarkoittaman matkan. Tällainen matka jokaisen nuoren on tehtävä omaan sisimpäänsä ja käytävä hyvän ja pahan välinen taistelu, ennenkuin voi aikuistua. Varjo taas puolestaan on romanttisen ajan kirjallisuuden sanastoa ja sen voisi kääntää termillä alitajunta. Maameren tarinoitten kaksi muutakin osaa kuvittavat aikuistumista. Atuanin holvihautojen päähenkilö on vanhan, ulkonaisiksi muodoiksi kuivettuvan uskonnon papitar, jonka täytyy kasvaa omista jumalistaan irti saavuttaakseen aikuisuuden ja henkisen vapauden, ensin myös yksinäisyyden.

Kolmas osa, Kaukaisin ranta, kertoo kuninkaanpojasta ja hänen kasvustaan tehtävän kautta vastuuteen. Kysymyksessä on suuri asia, koko Maameren pelastaminen tuholta. Sitä uhkaa henkisten voimien menetys siksi, että eräs maagi tavoittelee kuolemattomuutta ja käyttää elävien voimaa itsensä ylläpitämiseen. Hänessä on kaikkien myyttillisten tarinoitten kauhistuttavuutta, häntä ei voi tappaa, koska hän on jo kuollut. Hänen kanssaan on taisteltava kuolleitten valtakunnassa.

Toinen näkökulma Maameren tarinoihin on uskontotieteellinen, päähenkilö Ged toimii kulttuuriheeroksen tavoin. Sankarin elämänsä kaari on tarinoissa samantyyppinen ja sen kaikki kohdat sopivat Gedinkin tarinaan: 1) sankarin alkuperä (on usein vaatimaton),

2) syntymä 3) uhanalainen lapsuus 4) sankarin varttuminen (opetusvuodet omalla saarella) 5) haavoittumattomuuden saavuttaminen (varjon takaa-ajo) 6) sankariteot (Gedin oma kylä, lohikäärmeiden herra) 7) neidon valloittaminen suurten vaarojen jälkeen (Atuanin holvihaudat) 8) Matka Tuonelaan (Kaukaisin ranta) 9) paluu voittajana 10) kuolema. Kulttuuriheeroksen ei tarvitse kuolla, kuten ei esim. Väinämöisen, vaan hän poistuu paikalta jättäen jäähyväiset kansalleen ja luvaten palata takaisin auttamaan, jos häntä vielä joskus tarvitaan. Ged palauttaa järjestyksen maailmaan, hän pelastaa sen tuhon partaalta, kulttuuriheeroksen kuvaan kuuluva asia sekin.

Kirjailija on itse esittänyt kolmannen selitysmallin. Hän sanoo kirjan pohjautuvan unimotiiviin, unessa hän on itse ollut taiteilijamaagi, Prospero. Maameren tarinat on siten luovan työn kuvausta. Ursula Le Guin on tarkka siitä kielestä, jolla hän kirjoittaa. Hän on sanonut, että fantasiamaailmassa kirjailijan ääni on ainoa puhuva ääni, siksi tyyli on keskeinen ja tärkeä. ”Maameren tarinoitten kieli on herooista kieltä, se käyttää arkaaista tai pseudoarkaaista sanastoa. Kielen laatu, josta kuuluu anglosaksisen epiikan ja norjalaisen saagan ääni ilman orjallista jäljittelyä, tuo esiin kulttuurin, jossa traditionaalinen laulu ja tarina dominoivat”, sanovat englantilaiset asiantuntijat. Taas törmäsimme norjalaiseen saagaan.

Herooinen, taisteleva elämä ei juuri noteeraa naista. Sekä Tolkienilla, Lewisilla ja Le Guinilla miehet ovat päähenkilöitä, naiset jokseenkin verettömiä hahmoja. Tästä johtuen itse ärsyynyn Tolkienin tekstistä toisella lukukerralla. Irmelin Sandman Liliuksella on sen sijaan kuningas Tullen kumppanina oikea nainen, elävä ja lapsia synnyttävä, miestänsä tukeva. Hän on kylläkin puoliksi satuelento, hänellä on jalkoina ketun käpälät ja ketut ovat hänen sukulaisiaan ja apureitaan. Libiten ketunhahmoa tarvitaan kirjassa Tullen matka etelään pelastamaan Tulle varmalta kuolemalta. Pohjoismainen perinne ei tunne ketunhahmoisia ihmisiä ja kirjailija onkin sanonut, että Libite on unimotiivi. Vasta myöhemmin hän oli saanut kuulla, että ketun hahmoinen ihminen on Japanin perinteessä tuttu. Maapallon toisella puolella tuttu ja unimotiivi. Kuulostaa jälleen Jungilta.

Suoraan Jungiin on viitannut englantilainen kirjailija Richard Adams Shardik-

nimisen teoksensa yhteydessä. Hän on kertonut kirjan hahmottuneen jungilaisen analyysin aikana muistiinmerkityistä unista. Hänen mies päähenkilönsä voi sanoa olevan erään Jungin teorian kuvitusta. Jungin mukaan tiettyssä kehitysvaiheessa olevan ihmisen tietoinen minä on ottanut hallintaansa alitajuiset voimat ja muodostaa dominantin arkkityypin: sankarin, ruhtinaan, taikurin, pyhimyksen joka on ihmisten herra ja Jumalan ystävä. Shardik, myyttinen karhu, saa papikseen Kelderekin, joka tulkitsee karhun tahtoa. Toisaalta Adamsilla naiset ovat täysin erilaisessa asemassa kuin fantasiakirjallisuudessa yleensä. Hänen kirjassaan elämän puolella oleva tieto on naisilla, miesten valtapyyteet saavat aikaan hävitystä ja kauhua. Adams ei ole ainakaan meillä yhtä suosittu kuin muut aikaisemmin mainitut tekijät, ehkä hänen tarinansa ei ole tarpeeksi pitkä. Tai siltä puuttuu muinaispohjoismainen tausta, pikemminkin Adams kuvittaa Englannin siirtomaahistoriaa kirjan loppuvaiheessa. Myytin ja riitin merkityksen hän on esittänyt vakuuttavasti.

Jungia, uskontotiedettä, norjalaisia saagoja. Selitykset ja tulkinnat eivät kuitenkaan selitä lukukokemusta tai sitä, miksi fantasiakirjailijat, ennen muita Tolkien ovat niin suosittuja. Yksi selitys on ilmeisesti se, että ne ovat pitkiä tarinoita. Pitkiä tarinoita on antoisa lukea, ne tarjoavat mielikuvitukselle liikkumatilaa, ne jättävät auki kohtaloita ja juonenpäitä, joita voi itse jatkaa. Tai ne hahmottavat alitajunnan kuvia kaikille yhteisellä, sopivalla tavalla. Yksi yhteinen piirre niillä on myös viihdekirjojen kanssa. Ja se piirre on yhteiskuntamalli ja sen todellinen iäkkäys. Miesten viihteen päähenkilö on todellinen satujen sankari, aina ylivoimainen, aina oikealla paikalla, aina sopivat varusteet mukana ja pelastaa maailman, edelleen. Naisten viihde suosii ylhäisaatelista ympäristöä, jossa nuoren naisen tielle asetetaan konnankoukkuja, usein tämä asettaja on vanha, sairaalloinen suvun päämies. Tai päähenkilö menee näennäisavioliittoon, jonka sitten rakkauden voimin taistelee oikeaksi avioliitoksi. Ritariajan synkät linnanherrat ja onnettomat rakastuneet trubaduurit sekä vanhempiensa avioliittoon ajamat tytöt siellä taustalla lienevät. Mallit ja ainekset ovat siis pitkälle yhteisiä, Norjan kunin-gassaagoja ehkä lukuunottamatta. Tai miesten viihtessä nekin, tappamiseen suhtautuminen muistuttaa niistä.

Selitetään ilmiötä sitten jungilaisittain tai

tuttuuden tunteella, joka viihtessä on tärkeä tekijä, on fantasiakirjailijoiden kvaliteetti kuitenkin toisaalla eli materiaalin käsittelyssä ja kielellisen aparaatin tasossa. Viihdekin voi olla joko erittäin hyvin tai erittäin huonosti tehtyä. Tärkeintä lienee ilmeisesti se, että fantasiakirjallisuus käsittelee nuorille ihmisille tärkeitä ongelmia, selventäen ja etäännyttäen niitä.

Kirjoittajat:

Tapani Sihvola, Kuntokallio-opiston rehtori

Erkki Lähde, metsänhoidon professori, Helsinki

Olavi Räsänen, assistentti, kansatieteen laitos, Jyväskylän yliopisto

Tarmo Kunnas, yl. kirjallisuustieteen ja estetiikan apul.professori,
Helsingin yliopisto

Ritva-Liisa Pilhjerta, kirjastonhoitaja, Helsinki

Juhani Rekola, teol.tri, Tukholma

Kalle Könkkölä, LuK, kansanedustaja, Helsinki